

BÖLÖNI GYÖRGY

1882—1959

Végigjárta Ady Endre útját

Benke Valéria művelődésügyi miniszter emlékbeszéde

Hétfőn a Kerepesi temetőben kísérték utolsó útjára Bóloni György Kossuth-díjas író, az Irodalmi Tanács elnökét, az Élet és Irodalom főszerkesztőjét. A halottas háznál felállított ravatalt barátok, tisztelők, pályatársak százai vették körül. A temetésen megjelent és díszőrséget állt dr. Münich Ferenc és Kállai Gyula, az MSZMP Politikai Bizottságának tagjai, Benke Valéria, művelődésügyi miniszter, Orbán László, az MSZMP Központi Bizottságának osztályvezetője, Gyáros László, a Tájékoztatói Hivatal elnöke, Aczél György, a művelődésügyi miniszter első helyettese, Szakasits Árpád, a Magyar Újságírók Országos Szövetségének elnöke, Darvasi István, az MSZMP Központi Bizottsága agitációs és propaganda osztályának helyettes vezetője, irodalmi életünk számos más vezető személyisége, neves írók, újságírók.

Részt vett a temetésen a budapesti diplomáciai képviseltek számos tagja is.

Felcsendültek a munkás gyászinduló hangjai, majd a párt és a kormány nevében Benke Valéria, művelődésügyi miniszter búcsúzott az elhunytól.

— A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága és a forradalmi munkásparasztnak kormány nevében veszek búcsút Bóloni György elvtársunktól, a kommunista íróktól, a magát egészen a nép ügyének szentelt embertől — mondotta.

— Mindig nehéz a végső búcsú szavait megtalálni, nehéz egy élet egészét néhány mondatban összefoglalni. Különösen nehéz ez olyankor, amikor egy eseményekben és tanulságokban ilyen gazdag életet zár le a halál pecsétje. Bóloni elvtársunk megtett útját néhány szóban híven felmutatni talán így lehetne: neki

megadatott, hogy végigjárja Ady Endre útját. Becsülettel végigjárta azt az utat, amelyen együtt indultak, amelyről a drága barátok a halál leparancsolta, mielőtt eljött volna számára is a vállalt hivatás betöltésének lehetősége.

— Bóloni György élete mutatta meg, hogy a nemzet felemelkedésének igaz harcosai, ha a polgári haladás gondolatától indulnak is — előbb vagy utóbb — törvénytörően el kell jussanak a szocialista forradalom igenléséig. Bóloni elvtárs megjárta azoknak a gondolkodó és becsületes értelmiségieknek útját, akik mernek és tudnak szembenézni koruk társadalmi valóságával, merik és tudják a megsejtett igazságot felkutatni, a felismert igazságot szolgálni, az élő, fejlődő valósággal haladni. Így jutott el a szilágy-

somlyói nemesi kúriától a munkásotthonokig, a magyarság sorsán való keserű és tehetetlen aggodástól a nép felszabadulását és felemelkedését eredményes tettekkel segítő forradalmi harci, a polgári demokratizmustól a kommunista eszmeiségig. Így lett Bóloni György a munkásosztály hű katonája, példamutató kommunista harcos, a mi szeretett, feledhetetlen Bóloni elvtársunk.

— „Dzsentrí, mágnás, pap és túró cselédek” országa volt Magyarország akkor, amikor Bóloni elvtárs életútja kezdődött. A magyarság féltése és a polgári haladás gondolata voltak az életét irányító eszmék, és ő megértette és életével igenelte a hangoszávú költőnek: Ady Endrének a tepséd magyar csendbe, belehajtó, lelkiismeretébresztő vádjait és forradalmasító biztatásait. Adyval együtt harcolt a Tiszák és a Rákosi Jenók gondolatot megölné, népet gyűrtő, nemzetet veszejtő uralma ellen. Hítte, hirdette és élte a nagy költőbarát ígért a csendben is készülő forradalomról és újságírói, írói ténykedésével segítette, hogy fölrobbogjon a Lának új serege. Tudta, hogy — a neki tiszánlott vers szavai szerint:

„Ünnep készül, piros, szabad.”

— Szívesen fogadta ezt az

(Folytatás a 4. oldalon)

A végső búcsú

Végigjárta Ady Endre útját

(Folytatás az 1. oldalról)

finnpepet: a forradalmat, és szolgálta híven. Szerepe volt már az 1918-as polgári forradalomban, majd a proletárdiktatúra kormányának szolgálatát készséggel vállalta. Diplomataként, külföldön, nehéz körülmények között védte a magyar munkásosztályt és a dolgozó parasztságot. Törhetetlen maradt hűség az emigráció keserű éveiben is. Bécsben vezette az emigránsok könyvkiadóját és szerkesztette a Bécsi Magyar Újságot. Franciaországban kiemelkedő szerepe volt abban, hogy a külföldre kényszerített magyarok megmaradjanak a haladás útján. Itt írta nagyszerű munkáját Táncsics Mihályról. És itt írta fegyverténynek számító művét: „Az igazi Ady”-t. A hű barát, a töretlen eszméletű harcos nemcsak emberi kötelességet teljesített, amikor Ady igazi alakját felmutatta, a Horváth-fasizmus kulturális boncinak hamisító törekvéseitől megvédte, hanem esz-

meget tisztelni a pártos írók és irodalompolitikust. Népünk nagyrabecsülését és háláját a Kossuth-díj és több kitüntetés juttatta kifejezésre. Élete töretlen vonalához volt hű Bölöni elvtársunk, amikor az ellenforradalom viharában is szilárdan és megingathatatlanul állt. A „magyarkodóknak, kőd-évőknek” felelt sok bátor szavával, tettével, mert fél évszázada ismerte és megvetette a nacionalista vádjait, amikkel ki akarják tudni a magyarságból az igazi forradalmárokat, korunk igazi hazafiát és forradalmárait, az internacionalistákat. Hirdette életével az utolsó három év harcaiban Ady ma is élő szavának igazát:

„Ki minket üldöz, szívét vágja ki,
Ki minket nem ért, önmagát gyalázza,
Mert ott vagyunk mi immár mindenütt
Új a világ nálunk is már, hozsánna.”

dette, hogy csak az a művészi alkotás igazán szép, igazán maradandó, amely a népet szolgálja, a nép győzelmét segíti elő. Hívó harcosa volt Ady-nak és Ady táborának abban a korban, amelynek legjobbjai — Petőfi nyomán — azt hirdették, hogy azért kell győzelem segíteni az új, haladó irodalmat, mert ez fontos előfeltétele a nép felemelkedésének. És ugyanilyen fiatalos hévvel, de egy nagy élet tapasztalataival dolgozott és harcolt a szocialista építés korában, a mi nagyszerű munkában, amely szabaddá tette, magasra emelte népünket és ezáltal többek között a magyar kultúra, irodalom számára is megteremtette a legnagyobb kivirágzás, a legnagyobb elmélyülés lehetőségeit. Hangoztatta: Bölöni György élete utolsó éveiben látta ügyünk győzelmét. Utolsó napjaiban nemcsak a távoli szocialista jövőt nézte reménytelten telten, hanem örömmel és bizalommal szemlélte napjaink eseményeit, otthon érezte magát, otthon volt az ellenforradalom leveretése utáni tisztult közéletben, pártéletben, irodalmi életben.

— Élete utolsó szakaszának boldog derűlátását igazolni fogja a holnap és a holnapután, igazolni fogják gazdagon termő évszázadok.

Szakasits Árpád az újságíró-társadalm nevében emlékezett meg Bölöni Györgyről. Elmondotta: az újságíróknak különös büszkesége, hogy pályatársai lehetnek, s eszményképüknek tarthatják őt, akiknek tiszta tolla mindig az igazat írta; a népek, az eszmék, a harcok igazát. Tollából, írásából világosság és emberség áradt.

— Két kiolthatatlan lakya fénye világít emléke felett: Adyról és Táncsicsról írott két könyve. Elmének és szívünk megőrzi őt — mondotta végül — a bátor bajvivót, a néphez és meggyőződéséhez hűséges írástudót, s az igaz, tántoríthatatlan elvtársat.

A barátok, ismerősök, Ady kortársak nevében Földessy Gyula búcsúzott az elhunytól.

A gyászszertartás az Internacionálé hangjaival ért véget.

★

Bölöni György temetésére a Román Népköztársaság Írószövetségének képviseletében hazánkba érkezett Eugen Jebeleanu Állami-díjas költő, akit a közelmúltban tüntetett ki a Magyar Pen Club emlékéremmel. Bölöni György romániai tisztelői nevében a ravatalnál koszorút helyezett el Alexandru Buican, a Román Kulturális Kapcsolatok Intézetének alelnöke és Eugen Jebeleanu költő.

Benke Valéria művelődésügyi miniszter emlék-beszédét tartja

mei fegyvert is adott a kezünkbe a forradalmár költő hű ábrázolásával. A német megszállás idején a Franciaországi Magyar Függetlenségi Mozgalom egyik vezetőjeként harcolt, idős korában is töretlen erővel.

— Amikor a magyar nép ügye, Ady ügye és Bölöni ügye hazánk felszabadulásával végre győzött, Bölöni elvtárs kommunista pártunk tagjaként harcolt a közélet és az irodalmi élet frontjain a teljes győzelemért, hazánk felémelkedéséért. Sok fontos poszton láttuk és tanultuk

Élete abban telt, hogy ezt az új világot kiharcolja, megvédje, gazdagítsa.

A művészi és emberi elhivatottság, a teljes és feltétlen odaadás, az egyszerűség, szerénység, az elvi következetesség példaként őrzük meg emlékét. Elvtársai, barátai, tanítványai, tisztelői tovább építik azt a művet, amelynek utolsó percéig oly fáradhatatlan és kiváló munkása volt.

A Központi Bizottság és a kormány nevében kegyelettel hajtom meg előtte a forradalmi munkásmozgalom zászlóját.

Az írók, újságírók és kortársak búcsúja

Illés Béla, Kossuth-díjas író, az Irodalmi Tanács és a magyar írók nevében búcsúzott az elhunytól. Hangsúlyozta, hogy Bölöni György olyan

korban, amikor más már öreg ember, nemcsak fiatalosan lelkesedett minden szépért, de férfiasan harcolt is érte. Bölöni megértette, tudta és hir-

Az MSZMP

Központi Bizottságának gyászjelentése

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága mély megrendüléssel közli, hogy Bölöni György elvtárs, pártunk tagja, a haladás, a forradalmi munkásmozgalom régi, hűséges harcosa, 77 éves korában váratlanul elhunyt. Bölöni György elvtárs élete szorosan összefonódott a társadalmi haladásért vívott harcokkal. Ennek volt következetes harcosa, mint író és újságíró, már egészen fiatal korában, a nagy forradalmi költő, Ady Endre fegyvertársaként. Később felismerte, hogy a társadalmi haladás legkövetkezetesebb képviselője a munkásosztály és annak forradalmi pártja, a kommunista párt. A párt oldalán vállalt munkát már a Magyar Tanácsköz-

társaság idején és franciaországi emigrációjának évtizedeiben is. A felszabadulás óta pártunk tagjaként következetesen és megingathatatlanul küzdött a szocialista társadalomért, a szocialista kultúráért.

Bölöni György elvtársnak, a munkásosztály ügyéhez odaadott hű értelmiségi harcos példaképének emlékét a magyar munkásosztály, a párt kegyelettel megőrzi.

Bölöni György elvtársat a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága saját halottjának tekintti.

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

Az Irodalmi Tanács, az Irodalmi Alap és a Pen Club gyászjelentése

Az Irodalmi Tanács, a Magyar Népköztársaság Irodalmi Alapja és a Magyar Pen Club mély fájdalommal és megrendüléssel tudatja, hogy Bölöni György elvtárs, az Irodalmi Tanács elnöke, az Irodalmi Alap igazgatója, a Magyar Pen Club intéző bizottságának elnöke, az Élet és Irodalom főszerkesztője, a kiváló író és publicista 1959. szeptember 11-én hajnalban, 77 éves korában, váratlanul elhunyt.

Bölöni György elvtárs munkássága, egész gazdag élete elválaszthatatlanul összefonódott a XX. század leghaladóbb szellemi törekvéseivel. Tevékeny résztvevője volt annak a küzdelemnek, amelynek harcosai századunk elején hadat üzentek a magyar elmaradottságnak, a földesúri és tőkés osztálynyomás egész rendszerének. Harcostársa és barátja volt a küzdelem zászlóvivőjének, Ady Endrének.

Forradalmi demokratizmu-

sától és radikalizmusától egyenes út vezetett a munkásosztály forradalmával való szolidaritáshoz. Harcos híve volt a Magyar Tanácsköztársaságnak, Bécsben és Párizsban, az emigráció éve alatt megingathatatlanul küzdött a kommunista párt oldalán a magyar nép felszabadulásáért. Kimagasló jelentőségű „Az igazi Ady” című műve, mely elsőként mutatta fel Ady Endre igazi forradalmi jelenségét irodalomban és politikában egyaránt. Forradalmaitó alkotás a magyar munkásmozgalom úttörőjéről, Táncsics Mihályról írott könyve is. Franciaország német megszállásának éve alatt a Magyar Függetlenségi Mozgalom egyik vezetőjeként vett részt az ellenállás küzdelmeiben.

A felszabadult Magyarországon fontos közéleti tevékenysége mellett jelentős kritikai munkát folytatott a szocialista eszméiség és pártosság diadalra juttatásáért irodalmunkban.

Tiszta egyéniségével, rendíthetlenségével és harcos-ságával ált helyt az ellenforradalom ideitől, majd fegyvereinek támadása idején. A forradalmi erők győzelme után vezető szerepet vitt az irodalmi élet megindításában, szocialista konszolidációjának előmozdításában.

Bölöni György elvtárs élete jelképezi, hogy a magyar kultúra legjobb forradalmi szellemű képviselőinek útja a marxizmus-leninizmushoz, a kommunista párthoz vezet.

Haláláig fáradhatatlan és áldozatos munkát végzett azoknak a nagy céloknak az érdekében, melyekkel ifjú korában eljegyezte magát. Halála nagy vesztesége népünknek, a magyar szellemi életnek és mindazoknak, akik őt személyesen ismerték.

IRODALMI TANÁCS
A MAGYAR
NÉPKÖZTÁRSASÁG
IRODALMI ALAPJA
A MAGYAR PEN CLUB
INTEZŐ BIZOTTSÁGA

A TEMETÉSESEN

Koradélután, a nap ragyog, de erejét alig érezni már: a temető fái közé észrevétlenül belopózott az ősz. Keleti szél fút, a hirtelenjött hűvösségben az ágak kicsit csodálkoznak a hajladoznak a föld felé.

A zenekar gyászindulóba kezd, a beszéd elcsendesedik. Mindenki hajadonfött áll, a szél szétzilálja a fürtöket. A halottasházban lassan már mozdulni sem lehet, mindenki egy kicsit hozzátartozónak érzi magát s nemcsak a ruhák, az arcok is őszintén gyászolnak.

EGY ÓRA ÖTVEN PERC. Elindul a díszőrségbe, a koporsóhoz az első nyolc tisztelgő: az Élet és Irodalom munkatársai, a szerkesztőség tagjai — karjukon gyászkeretes vörös szalaggal — percekig mozdulatlanul, lehajtott fejjel állnak a koporsó mellett. Gyuri bácsi, a főszerkesztő, nincs többé.

A halottasház lépcsőjén már soraközik az új váltás.

KÉT ÓRA. Öt munkásörvönul végig a téren, lépésük nem csattog, vezényszó nem roppan. Négy új fegyveres a koporsó mellé áll, a parancsnok hosszan tiszteleg. A szerkesztőség tagjait a többi lapok képviselői váltják fel: az egész magyar újságíró-társadalom búcsúja ez.

KETTŐ ÓRA ÖT PERC. A munkásörök vona kordon mögött egyre szaporodnak a gyászolók. A díszőrségben vegyesen állnak publicisták, írók, képviselők.

KETTŐ ÓRA TÍZ. Írók állnak díszőrségben; írók, akik vezető szerepet vállaltak abban a konszolidációs folyamatban, melynek sikeres végigvitele és befejezése első-sorban az elhunyt nevéhez fűződik.

KETTŐ ÓRA TIZENÖT. Ismét felvonul, percnyi pontossággal a munkásörök új váltása. A zenekar játszik. Karszalaggal karjukon írók, művészek, akadémikusok állnak a koporsó mellé. Az egész magyar szellemi élet tesz hitet az igazi Ady és

Táncsics örökségének hű sáfára mellett.

KETTŐ ÓRA HUSZ PERC. Az irodalom és a közélet legjelesebb képviselői tisztelegnek. A halottasházból kitöndül az írók, költők népes csoportja, s a lépcső körül helyezkedik el. Nézetre korra való tekintet nélkül egységes ez a csoport mindenki, aki e temetésre eljött az elveiben következetes, bátor és ember-séges, derűs férfi tiszteletében. A tömeg szaporodik. Valamelyik gimnáziumból — a magyar tanárral együtt — egy csoport diák érkezik.

KETTŐ ÓRA HUSZONÖT PERC. Újabb díszőrség. Bölöni György koporsója körül ott van Münnich Ferenc, Kállay Gyula, Benke Valéria, Orbán László, Aczél György, Szakasits Árpád, Illés Béla és Jankovich Ferenc. Az ország miniszterelnöke lehajtott fejjel áll. Megérkezik Eugen Jebeleanu, aki egyenesen Bukarestből sietett ide, a Kerepesi-temetőbe, hogy a népek közötti barátság fáradhatatlan ügyvivőjétől búcsúzzék.

A munkásörök vált. Az

utolsó díszőrség elvegyül a tömegben. A kórus a munkásgyászinduló énekl: „A hő-sök nagy áldozatát őrzi hű szívünk.”

A lehajtott fejű tömeg néma, megrendült csendben hallgatja a gyászbeszédet, Benke Valéria, Illés Béla, Szakasits Árpád, Földessy Gyula megrendült hangon elmondott szavait.

KETTŐ ÓRA ÖTVENÖT PERC. Az énekkar az Internacionálét énekl. Mindenki mozdulatlanul áll. Igen, késleltetni kellene a pillanatot, várni kellene még a párt, a kormány, az irodalmi tanács, a szerkesztőség, az akadémia, az újságírószövetség koszorúval, a kezekben szorongatott virágokkal; szólni kellene a zenekarnak, hogy ne készülődjön, a rendezőségnek, hogy nem halt meg, él még és élni is fog Bölöni György, hogy szeme nem hunyt ki, mosolya nem tánt el, szíve nem állt meg, hogy fáradhatatlanul itt van közöttünk...

Négy ember lassan előre-megy, felemeli és vállára veszi a koporsót.

SZ. GY.

A Szovjet Írók Szövetségének részvétlívára

IRODALMI TANÁCS
BUDAPEST.

A Szovjet Írók Szövetsége titkársága mély fájdalommal értesült Bölöni György elvtárs, a kiváló forradalmi magyar író, a kristálytisza ember, az Irodalmi Tanács elnöke haláláról. Bölöni elvtárs hosszú és dicsőséges élete során igen sokat tett a magyar nép szabadságáért és irodalmának felvirágoztatásáért. Bölöni elvtárs a Szovjetunió igaz barátja volt. Fényes emlékét sokáig őrzeni fogjuk szívünkben. Őszinte együttérzésünket fejezzük ki barátainknak, a népi demokratikus Magyarországi íróknak és az elhunyt rokonainak, ismerőseinek.

Abasidze, Abdumunov, Bazsan, Brovka, Gonszar, Gribov, Meht-Huszein, Kerbabajev, Kornyejsuk, Leonov, Lux, Lupa, Markov, Mezselaitsz, Muszrepov, Novicsenko, Jasen Panfjorov, Szalinszkij, Szuui, Szoboljev, Szurkov, Tvardovszkij, Tyihonov, Topcsan, Turszun-Zade, Fegyin,

HALK SZAVAK

Böloni György sírjánál

Békesség Veled, aki voltál szörnyű viharokban, barát és bajtárs.

Szilágyság földjén tipegő gyermek, nagyvárosok vendége, bátorságyarapító, kíváncsi napbanező.

Halott vagy Te már, de ez csak a látszat. Igaz, hogy elmentél, de előbb jeleket irtál a szemünk elé, igéket sűgtál a fülünkbe, igazságról, hűségről.

Aki így indul el, annak végtelen az útja. Nem szakadhat el azoktól, akikkel valaha is együtt dobtant a szíve.

S a Te szíved dobogását kihallottuk a csendből, a szegények síráimából, valamint a tömegek harcizájából.

Örvényeken és szakadékokon át meneteltél fáradságtalanul. Nem hősi vakmerőséggel, inkább a bátrak nyugalmával. Hiába rajzolta eléd fekete ütvésztoit a tér, hiába zuhogott Rád az idő jég- és tüzesője.

Nem inogtál meg a viharban, nem untad el a hajnali koránkelést. Ott álltál az őrsgén. Érzékeny emberi lélek és keményre vert acél voltál egyszerre.

S ime most a súlyos föld alá rejt a halál. De hiába acsarkodik, hiába kaparja Rád a göröngyöket. Nem téphet ki a szívükből.

Ósi családi fészked legyen a mi szívünk, ó, drága barát, az örök pusztulástól sem rettegő bajtárs.

A magyar sorskérdés: leszámolni a fasizmussal

Magyarországon a fasizmus elleni harc az élet és a halál harca. Az új Magyarország ezzel áll vagy ezzel bukik. Polgároknak és értelmiségben megsemmieszeni a fasizmus elleni küzdelem elszántságát, a leszámolás határozottságát. Budapest újjáépülése boszorkányos. A materialis építési készség hihetetlenül csodálatos. De hol van a harcos kiállás, a kérelhetetlen leszámolás a múlttal? Nem látom a választóvonalat, melyet mégis csak meg kell vonni közöttünk, a fasizmus ellenségei és ellenségeink, a fasizmus hívei és lappangó barátai között. E helyett, mintha hatvanhét jelmondata ébredt volna fel: „vessünk fát a múltra.” Pedig éppen hatvanhét tanulsága mutathatja meg, hogy milyen veszedelmes a megalukvás, a mindenáron való kiegyezés és mily ártalmas volt Magyarország számára bedölni a habsburgi megbocsátás kényelmes prosperitásának és hátatfordítani a kossuthi gondolat megpróbáltatásokkal telli továbbvitelének.

Itthon, magyar földön, az emberek nagy részének csak éppen egyik lábahegye van bizonytalanul a jövőben, a másik biztonságosabban a

múltban. Sehol sincs az útválasztás őszintesége, a leszámolás akarása. Nem érzem a bűnösökre lesújtó igazság kerülhetetlen kezét. És nem látom a szándékot sem arra, hogy 25 évre visszamenőleg kigyomlájunk mindenféle fasiszta maszlagot: az emberek jórésztnek, ha suttymban is, ez a maszlag ma is napi táplálkozása

A népi Magyarországnak a nehéz átmeneti időkben sem lehet eszménye, hogy süllőkkel csillapítsa éhségét a pesti szegény, amikor dusan lakmározhatik a panamázó gazdag és ha például a demokráciának nem is szabad lehúzni a Belváros hölgyei lábáról a selyemharisnyát, de elsősorban cipőt kell adnia a mezítalabakoknak.

Az Oktogon sarokházának tetején villamosújság fut. Európa egyetlen villamosújságja. (Párizsban még az üzletek villanyvilágítása is tilos is.) A villamosújság ezt hirdeti: „Leszámolunk a reakcióval!” Ezt a jelmondatot kell beégetni a magyarok tudatába.

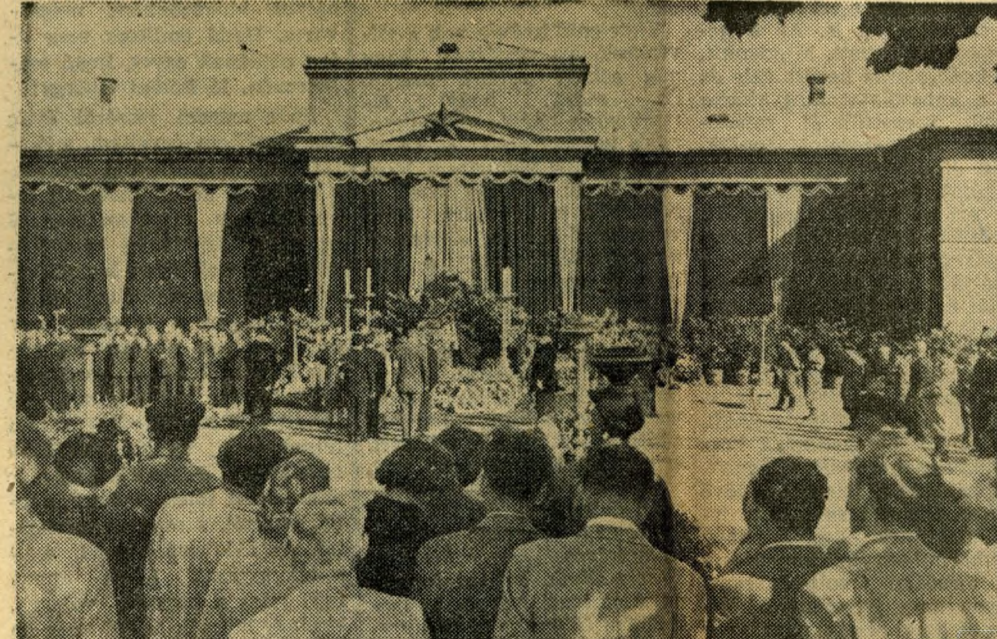
(Frisz szemmel. Képes Figyelő, 1945.)

A szabadság számonkérőiről

Már egész divattá fajult a szabadság, hogy nálunk nincs elég szabadság. A nyilvánvilág kezdte, folytatták a született reakciók, az összekülvők is ezzel a jelszóval fenték késüket az új Magyarország ellen. Aztán jöttek az áldemokraták, s ma már a magukat haladóknak hirdető régi polgárok is a szabadsághány miatt keseregnek. Fel-felállítják ideális szabadságuk bálványát és ezt a faragott képet imádják. Demokráciamentesnek hiszik ezt. Úgy

védik a demokráciát, hogy szabadságjogokat szednek kódexbe és ha nem is akarják észrevenni, tudat alatt csaknem afelett siránkoznak már, hogy jobb volt a levitelt világ, melynek álszabadsága a fasizmust hozta ránk.

Úgy van nálunk is, mint másutt a világon, hogy a „szabadság” kódexért azok harcolnak, akik nem a szabadságot kívánják. Hanem a régi rendet áhítazzák vissza. E túlzó polgári szabadságapostolok

A ravatalnál

ezért nálunk is csak a reakció szálláscsinálói. Csodálatos vak-sággal verte volna meg őket a nemezis? Inkább csodálatos érzékenységet mutatják osztályöntudatuknak és osztályvédelmüknek. Minő gondolkozók, tudomásul vették a forradalmi változásokat, sőt ezeknek ők is elméleti hirdetői voltak. De most a szabadságot epekedve, az elmúlt világban gyökerező jogaikat igyekeznek újra valóságáá deklarálni. A szabadságnak a polgári papjai kiszakítják magukat a tör-

ténelemből, a tegnap tanulásaiból és a ma kötelességeiből.

A szabadságjogokért sóhajtozó polgárság jobban tenné, ha befelé fordulna és vizsgálná kissé önmagát, hogy az alulról fáradságtalan erőfeszítéssel épülő új társadalmat ne rútsák el a polgári szellem kinövéséi, melyek már kezdik magukat beékelni az új társadalomba és eltakarják előlünk a valóságot.

(A polgár és a szabadság, Képes Figyelő 1946.)

A nacionalista álházafiság

Sok írónk még ma is azon töpreng, hogy meghatározza a külön magyarságot, amikor pedig a nemzeti sajátosságok túlzó kiemelésére nincsen semmi szükség. Mind-ez csak az alvó nacionalizmus éberré válása. Ahol nagy és egészséges a nemzeti kultúra, ott neveléses volna mindezek firtatása. Lám, Voltaire sem fontolgatja, hogy milyen a francia lélek, de már Pégy, az egysülyt vesztett, nemzeti és emberi célok egységességében megbomlott francia kultúra írója, keresi, hogy miben áll a francia fajta eredeti sajátossága.

Vannak napok, amikor lapok és politikusok túlzó dicsőreteket zengenek az éppen csak pirkadó magyar demokráciáról és túlfűtötten hozsannaazzák a magyarságot. A nemzeti öntudatnak ilyen túlértékeltésvinizmist szül és a reakciót táplálja. Itt az ideje, hogy a magyarok végre eldobják a szellemi Bocskay-sapkákat és lefejtsék a bántó szellemi vitézköteket. Mert már fenyeget a veszedelem, hogy visszazúpdunk a túlzó magyarságra, ahonnan csak hogy éppen kiemelt a friss demokrácia — és a régi bűnök öngazolása, melyeket e nemzedék elkövetett, új magyaros világnézettel fertőzi meg a demokrácia szellemét.

Az új nacionalisták és az új tökések gonoszságában nincsen különbség. Bomlasztó politika ez, amely összehasonlításokban szereti kiélni magát a háborúelőtti reakció prosperi-

tása, a feudalizmus hatalma, a Horthy-kapitalizmus és bürokrácia ragyogása és a rombadőlő országok újjáépítő demokrácia szegénysége közt. Ci-devant-ok fanyarul szemlélék a kastélyt, ahová a nép költözött, az ezer holdak barázdáit, melyek már azoknak teremnek, akik azokat megművelik, a tőkés polgárok pedig szürcsölnek a nyugati miszsiók körül kiömlő jólétet és figyelik a fellobozó polgári gazdaság fényét, mint a régi világ lidérc lángját, és jól fűtött lakásuk, mélyéből, kamráik liszteszákjai mellől úgy nézik a várost, mint gyarmatokban az európai negyedek a feketék és kulik városát.

1946: legyünk őszintebbek, elszántabbak és bátrabbak. Ne féljünk az igazmondástól. És jól lenne, ha nem mindig azon tépelődnénk: mi volt a magyar múlt, mit tanít és mit nem tanít a magyar történelem. De ha mindenképpen történelmet forgatunk, látnunk kell, hogy a magyar múltban csak kivételek a hősök és a nagyok. Ritkák a Dózsa Györgyök, a Rákócziak és a Kosuthok, de annál bővebben akadnak a rabszolgatartók, az országrontók, a honvesztők, a nép ügyének árulói.

Jó lenne, ha egyszer már nem néznénk hátra, csak előre. Azt néznők, mit kell tenni, hogy a dolgozókat bevezessük az ígért földjére, az új világba.

(Magyarság-emberség. Jövendő, 1945.)

Népi, nemzeti, emberi mondanivaló az irodalomban

Az eszmiség színvonala bizonyos, hogy emeli a művészi értéket, de ez sem pótolja azt a tartalmat, azt a mindannyiunk emberi vágyait és érzésvilágát kifejező írói leleményt, ami az író nemzete vágyainak szószólójává, nemzete lelkiismeretévé teszi. Nem kell ezért nemzetiszínű lobogót kitűznie, mint ahogy hajdanában a hazug hazafisággal dolgozó írók cselekedtek, de nem kell felvenni vörös lobogót sem, mint ahogy napjainkban sablonos művekkel egyes írók tették vagy még teszik is.

Az sem minden, ha a néphez nyúlnak is, ha a népi élet ábrázolása éppen úgy rejt csapdákat, mint az ipari munkások élete. Népit mondok, pe-

dig falusi életet, paraszti kel-lene mondani, mert mindinkább szokás, hogy a régi „népiességet” felcserélik a „népi”-vel, amivel ugyan az egész népet foglalják egy kalap alá, pedig inkább tudat alatt, vagy tudatosan, a paraszti világot értik alatta, amikor annak új arcát, változásait, új fordulatait mutatják meg. Nem könnyű vállalkozás ez, mert ha változik is a szocializmus-sal felszabadult parasztságban az életforma és mássá vált az életszemlélet, a sok század alatt elnyomott jobbágyból, a sok száz év alatt mindig csak az új földjét, a másét túró földnélküli parasztságot nem lehet varázsütésünkre új társadalmi rendünknek szabadságot lehelő embere, mint ahogy a rabszolga sem lett egyszerre, teljes képességeivel szabad ember s az urasági cseléd is nagyon érzi emlékeiben, erkölcsi és lelki világában elnyomott emberi múltját. A hajdani földnélküliek, béresek vagy juhászok nem képesek egycsapásra új emberré válni. Mert nem csak polgári csökevény van, vagy nem csak a hajdani Taszilók őrzik egykori úrimivoltuk ronsait, ostoba és romlott szokásaik és az erkölcsi nihil bélyegét. Az irodalomnak éppen ez a gazdag nagyszerűsége és ez a hivatása, hogy nyúljon bele az emberi világokat fortyogtató nagy üstbe és mutassa meg azokat a szakadatlan változásokat, melyeken az egyszerű emberek végbemennek. De nem is olyan egyszerűek ezek az emberek. Amint az egyéni gazdálkodó paraszt szocialista földművelő lesz és saját magán érzi a nagy változás hatásait és gazdasági áldásait, apránként tagja lesz népünk kultúrtörzességének, nemcsak az-

helyett, hogy nemzetivé emel-nők. Elsőrendű kötelesség, hogy éppen ma a paraszti élet lelje meg ábrázolását, de amellet a nemzetet alkotó népek minden rétege meg kell szólaljon az irodalomban, hogy ott lássuk egész népünk, mindannyiunk sorsát.

Szakis így lehetnek regény-írók vagy költők által terem-tett hősök az olvasók kedvelt és követendőnek vélt példaképei és ideáljai. Ha nem így frunk, nem lesz az irodalmunk eléggé emberi s emelkedettségével eléggé nemzeti. Ne feled-jük, hogy azokat az írókat dé-delgetjük ma a halaó ha-gyományok karjai közt, akik-ben naggyá nőtt az emberség és a szük korlátok közül any-nyira kiemelkedett, hogy ezek az írók nemcsak nemzeti ér-tékké, de ezáltal nemzetek kö-zötti értékké is váltak.

Sokféle válfaja van ennek a lehetőségnek, hogy magyarrá és egyben emberivé, ne nemzetieskedővé, ne külözködővé, de nemzetivé váljék az iro-dalom. Minél feljebb emelke-dik a művészi és emberi ré-giókba, annál nemzetibbé vál-hatnak mert a művészi és em-beri ábrázolás nagysága nem fokozza le egy író nemzeti ér-tékét, hanem ellenkezőleg: emeli. Az orosz klasszikusok és éppen így a mai szovjet írók nagyjai adják erre a leghasz-nosabb útmutatást. Petőfi sem lenne az a nagy költő, ha nem

1944 Febr 6.
Csedves Furtaim.
belicium - könyvbe
is legsz mindíg ze-
revel, sota sen. az
riolad, van rogyanoda
gondolaton se, ki i
harit, ovan kognat
mindig: igaz hoz. 7
egyszerű, amit le
Ar. s. hariga.
B. Ant.

A Ki látott engem c. Ady-kötet dedikációja Böloni Györgynek

ahelyett, hogy nemzetivé emel-nők. Elsőrendű kötelesség, hogy éppen ma a paraszti élet lelje meg ábrázolását, de amellet a nemzetet alkotó népek minden rétege meg kell szólaljon az irodalomban, hogy ott lássuk egész népünk, mindannyiunk sorsát.

csendülne ki minden sorából nemzeti szelleme, mely kic-sendül akár az alföldet festi, akár szerelmi dalait írja, a XIX. század költőitől fordul vagy talpra szólítja a magya-rokat.
 (Nemzeti irodalom, Irodalmi Ujság 1954.)

Vannak kommunista igazságok, melyeket nem lehet kicserélni

Ugy látjuk, kétségekkel, bizonytalanságokkal van teli irodalmi életünk. Nagyon sok írónál megtorpanást tapasztalhatunk, az írói kedv és öntudat gyöngülését, a magá-nal való kétkedést, tévováságot és csaknem gyermeke-s iránytalanságot. Miért az aggo-dalom, miért a félelemérzés a ma sikere felől? Mindennek elsősorban a tehetségben való kételkedés az oka, a képességek felhasználásának latolgatása, a gyöngébebnél az alkalmazkodási igyekezet iránytűjének ingadozása. Van ebben a tétovázásban felületes és könynyelmség, de itt-ott cinizmus is. A magyar forradalmi hely-zet felreismerése és a világpoli-tika helytelen felismerése. Sajátmagunkat kell elsősor-ban adnunk, nem kell kibűj-ni a bőrünkbe. Senki sem kí-vánja tőlünk, hogy álruhát ölt-sünk, vagy engedelmesked-jünk a ránkényszerített iro-dalmi recepteknek. A sematiz-mus, kora lejárt, de nem járt

le az eszmiség megkövetelése, melynek a sematizmus forszuoltja volt.
 Nem vonom kétségbe egyes író-barátaim jóakarátát és lelkiismeretük tisztaságát, mégis úgy érzem, hogy leleplező kísérleteikben valami világ-megváltó feladatot erőszakol-nak magukra, mintha csak ők ismernék a szocialista-realiz-mus igazi arcát. Nagy kanál-lal mérik a szabadságot, és valami neo-kommunista szem-léletet igyekeznek megterem-teni. Jóakarátú tévedéseik menthetők, mert ha az írást akarják felemelni, s túlzás-jaik a bajok feltárásának ki-váltóságosságában kritikáik a sematikus törekvések elleni harc egyoldalúságából ered-tek. Így születettek eltorzult ideológiai művek, helyesebben mondván, inkább félrecsúszott próbálgatások, melyek mind-addig nem ártalmasok, míg pártos, eszmei álláspontunk szilárd és nem suttyan be bí-

TISZTELGÉS BÖLÖNI GYÖRGY EMLÉKÉNEK

Fodor József:

Szomorú emléksorok

Hiába veszem fel a kagylót, hogy telefonáljak Bölöni Györgynek, nem felel a kedves, belsőmet meggelgélő elárasztó hang többé. Hiába megyek be a laphoz, nem ül ott íróasztala mögött, a kéziratok tömegében elmerülve. Hiába keresem az Alapnál, és a sok-sok helyen, ahol tennivalója volt (túl sok tennivalója volt!), hiába keresem már az egész világon.

Nézem a ragyogó korai fényt és keserű, fagyasztó hidegséggel terped bennem a bánat. Nézem a zengő, kavargó életet, nők sugárzó szemét, az öröm ezer hívását, a világot, az örököt és gyönyörűt: és fáj a szívem, hogyan tud továbbmenni minden, amiután így meghal valaki. A gonosz, szépséges lét hogy ragyog, amikor a mi Bölöni Györgyünk nincs többé.

Nem találok többé a társaságban, a szíves baráti pohár mellett. Nem ül komoly, elrövedő tekintettel a tárgyalásokon, ahol mindig olyan telibe találta azt, ami megoldandóként szerepelt. Nem néz rám fürkésző, meleg, apaszemével, amikor bajom van, fölénnyel és okosan keresve a megoldást. Nem, nem, akármit képzek, akárhova fordulok, akár milyen nagy a problémám bennem, s közös nagy dolgunkban, az irodalomban és ebben a sok problémájú életben, Bölönihez nem fordulhatok. A bölcs tanács, a jó száj néma, a simogató szem kialudt, a jó barát, az író, fegyvertárs és a megnevezhetetlenül sok minden, ami volt: eltűnt.

Oh, ki tudja megmondani, hogy hiányzik Ő, ki volt Ő nekünk?! Ahogy nehéz elbírnai az irt, hogy ő nincsen. Úgy mindenem túl csak egy fejezi ki őt méltóan: a neve, amely az években felmagasodva, számunkra lassan fogalomná változott.

De nem akarok szobrot állítani neki szavakból, nem. Amilyen pátosztalan, keresetlen ember volt ő, mosolyogva szétbólná az egészet. Jó pájtás volt ő, nem „Vezér”. Pedig imponáló koncepciójával, igazán nemzetekfölötti szárnyaló gondolkodásával és tisztánlátásával született vezér volt, bár ő erre nyilván sohasem gondolt. Közvetlenségének, meleg, kedves külső magatartásának palástjába rejtette a szárnyakat.

Üres szavak, erőlködések, hiú semmik! Az *Ady* és *Táncsics* könyve, a hatalmas arányú publicisztika hagyatéka: a jövőé. A miénk az égető hiány, a barát, a bölcs, szerény, okos, számunkra pótolhatatlan emberföltötti fájdalom.

Ülök az asztalnál, ahol ő olvasta annyi időn kéziratokat és keserűen, galádul fáj a szívem. Bölöni, nézz ide reánk, akárhol is vagy, mert nem tudom, hogy múlhatna el egy ilyen ember. Nézz ide, és vezess tovább bennünket.

Gergely Sándor:

Ami félbemaradt...

Volt Bölöni Györgynek egy titkolt, dédelgetett terve. Először 1935-ben írt nekem erről Párizsból — Moszkvából. Ugy beszélt róla, a majdani „Emlékiratok”-ról, hogy benne, saját személyének szerény, csak amolyan összekötő szerepet juttat. A főhelyet a kor, a társadalom, s annak képviselője az ember forralja már el. De magányos óráiban az emlékeztet mély vízeiből egyre több elfelejtett táj, ember, gesztus bukkant felszínre, hogy 1939 tavaszutóján írt levele már módosította terebélyesedő álmát: „Különválasztottam önéletrajzomat, nehogy a Nagy Műben akaratlanul is előtérbe kerüljön egy-egy személyes életfolyamatom.”

A Nagy Mű: a kiegyezés utáni Magyarország, Deák Ferenc a központban... lett volna. Az igazi Deák Ferenc az szemében csak az úri Magyarország prókátora, nem pedig a nép bölce volt. A Deák műnek, Tiszák Magyarországnak, a népelemnek, a korrupció mocsarának a pontos felmérése lett volna munkája. „Majd csak otthon írom meg. Az otthoni könyvtárak, irattárak anyagával tudom csak ellenőrizni felfogásom helyességét” — írta 1939-ben, húsz éves emigrációjakor. Majd otthon! Mint minden emigráns kommunista, ő is csak azért élt, tanult s készült, hogy otthon, a szabadá lett népet segítse otthonépítésében.

Íthon aztán számunkrártam a munkát. „Drágám, nem hagyhatom cserben a Magyar Világszövetségét... S amikor már élt és működött a szerv, követkint Hágába küldte köztársaságunk. Állomáshelyén nemcsak a megbízatás sokfélesége kötötte le energiáját, hanem az önállósághoz jutott Indonézia sok Hollandiában élő emberével teremtett

köztársaságunknak is hasznos kapcsolatokat.

De ha hazajött szabadságra, be-betelepedett a Széchenyi

Ha nem tudunk volna semmit róla, százados történelmi múltjáról, legendába illő életpályájáról, ha számunkra ismeretlen emberként került volna az 1957. március 15-én meginduló Élet és Irodalom szerkesztőségének élére, akkor is, pusztán e két és fél éves szerkesztőségbeli együttműködés alapján is, úgy gondolnánk mindannyian, az Élet és Irodalom munkatársai: páratlan és pótolhatatlan emberrel találkoztunk az ő személyében. A szerkesztőség különös kegyeltjei voltak, hogy mellette dolgozhattunk.

A fullasztó hányérzésnek ezekben az első óráiban szinte lehetetlen megfogalmazni, hogy milyen is volt a mi Gyuri bácsink és miért kellett őt olyan fenntartás nélkül, elragadtatva és végtelenül szeretni és miért képtelenség elképzelni egy 77 éves emberről, hogy már nem él?

Mindenesetre azért is, mert soha, egy percre sem élt a múltjából. Nem volt szüksége rá. Napról napra újra szülte magában erejeit: azt a gyöngéd tapintatot, azt a természetes nagylelkűséget, azt a szenvedélyes érdeklődést, azt a póztalan jellemzőt, ami újra és újra hívővé szegődött kivétel nélkül mindenkit, aki nem szellemi süket, vagy lelki béna, aki nem reménytelenül aljas és elvetemült.

Könyvtárba s megidézte a bonyolult per fővádlottját: „a haza bölcsét”. „Készen van minden, már csak le kell írnom. Csak előbb letezem a nagyméltóságot és neki...” biztatott szelid, cinkos mosollyal.

A nagyméltóságú hivatalt letette, de felvett helyette más kötelezettségeket. S támadtak benne keservek és... és dühök is, benne, a szelid Gyurkában... Gazfickók környékeztek meg baráti szóval, de ő elverte őket magától, amint nyilvánvalóvá lett céljuk... „Nem lehet ilyenkor írni. Széket kell fogni a himpellérekre s kiverni őket a tisztességes emberek társalmából”. S az ellenforradalom után pedig „mindenki a gátra, mindenki, aki elvtárs, ember” — volt a jelszava.

1957 után, hetvenötödik születése napján, mosolyogva hozta felém ajándékát: „Most rendbejönnek a dolgok, most már nekiülök a Deáknak”. Nem ült neki! S én egyre csak számunkrártam a mulasztást.

Az utolsó időkben ritkábban találkoztunk. Amikor vagy hat hete, egy testvéri ország követségének felszabadulási fogadásán elcsíptem, tréfás kifogásokkal lettem mosolygós világos gyerekszemét rámvetve, kicsit szomorúsan mondta: „Elkerültelek, mert féltem a szemrehívásaidtól. Pedig most aztán már igazán lesz időm nekiülni a munkának...”

Gyurka, kedves Gyuri... magaddal vitted a Nagy Művet. Pedig mást soha meg nem tagadtál tőlünk!

Márfy Ödön:

A haladó művészet harcosa

Szelid volt, jóságos; s kemény, bátor, kitartó, ha kellett.

Ismeretes helytállása Ady védelmében. Erről tanúskodik az az őszinte és kitűnő írás is, amely az igazi Ady arcát tárja az olvasó elé.

Kevésbé ismeretes azonban a fiatal újságíró Bölöni kiállása az 1910-es években fel-törőkvő, új képzőművészeti törekvések mellett.

Ebben az időben alakult meg a Szinyei körül csoportosuló festők köréből a MIÉNK (a Magyar Impressionisták És Naturalisták Köre), amely azt a célt tűzte maga elé, hogy szakít az akkori Műcsarnok konzervatív, trespert irányzatával. Amde a MIÉNK művészei nem sok türelmet tanúsítottak az új művészi törekvésekkel szemben. Kernstok és Rippl-Rónai nyomására Czobélt és engem meg befogadtak a társaságukba, de a fiatalabb generáció iránt fagyosan viselkedtek. Ez indította bennünket, Kernstokot s több társunkat arra, hogy a MIÉNK-ből kilépünk és meg-alapítsuk a fiatal, forradalmi erők összefogását, a Nyolcokat.

Bölöni, aki akkor a haladó polgári lap: a Világ munkatársa, képzőművészeti rovat-vezetője volt, nyomban támo-

gatta elhatározásunkat: a Világ hasábjain eleven, érdekes cikkei jelentek meg, melyek élesen polemizáltak a konzervatív sajtó felől ránküzdülő támadásokkal.

Mikor aztán a Nyolcak megerősödtek, Bölöni Cserna Andor újságíróval együtt kiadott egy képzőművészeti folyóiratot, az Aurórárt. Sajnos, ez az igényesnek induló lap csak rövid életet élhetett.

S ha már itt tartunk: Ady képzőművészeti érdeklődését s velünk való jó viszonyát is Bölöni egyengette. Már Párizsban felhívta figyelmét az új festészetre; Ady sűrűn írt is a hazai lapokba, a francia piktúra eseményeiről. Íthon pedig ő, Bölöni invitálta közénk, a Nyolcak közé Adyt. Akkoriban a Palermo-kávéház volt a törzshelyünk; de ő oly szorosan együtt élt az új művészettel, hogy évekig együtt lakott Tihanyi Lajossal Dráva utcai műtermében; az én szomszédomban. Hányszor, hány meleg nyári délutánon érkezett ide a rozoga konflis, melyből Ady és Léda szállt ki; Bölöni hívta őket vendégségbe...

S fogynak, ő, egyre fogynak, akik akörül az asztal körül ültek.

A SZERKESZTŐSÉG BÚCSÚJA

eredményezte a számvetésnek: „Oh élet, én nem csaltalak meg...”

Nem csalta meg az életet, nem csalt meg soha senkit.

Nem volt még szerkesztőség, ahol ennél családiasabbban, biztonságosabban, emberileg szabadabban érezhette volna magát valaki. Gyuri bácsi nem volt főnök, ő házigazda volt, aki számít meghívott vendégei tisztességére és jóindulatára. És mert számított rá, számíthatott is. Az ő nemessége kötelezett. Mindenkit, aki kapcsolatba került vele és ezt a kapcsolatot meg akarta őrizni. Szerettük őt mindenestül és szeretni fogjuk, amíg élünk. Szerettük, a kis sarkját, az ő jakobinusságának ezt a francia tartozékát, szerettük és titokban meg-megsimogattuk a kis bárszónakabóját, szerettük öreg kutyáját és vén kocsiját is, amit mindig maga vezetett. Szerettük jellegzetes szavazárását: a „kéremszépen-ugyebár”-t. De legjobban a szívét szerettük, igaztolt, élénk, fölény nélküli, mindennek befogadására kész szívét, ami hazának, v'lágnak, emberiségnek jelen és jövő érdeke. Semmit se tartott jelentéktelennek, ami a nagy ügy bármilyen milliomodrésznvi töredéke volt és semmilyen nagy ügyet nem hártott el azzal, hogy nem az ő dolga. A sziklák görgetése és a pályások foszós sírása, úgy érezte, mind rátartozik.

Azt mondja Voltaire: „Nem a rendkívüli élelítés teszi nagygyá az államférfit, hanem a jelleme.” Ez a gondolat nem azért ötlék fel az emlékezetben, mintha a mi Gyuri bácsink nem lett volna élelítő. Egész élete az élelítés története. És mégis a jelleme az a vonás, amelyik halhatatlan és termékenyítő, élelítésének is a meghatározója. A jelleme, amely ugyanolyan számvetésre készítette őt, mint Ady-ját a Mert másként csatáztam című versében, és ugyanolyan mérlegét

Tamási Áron:

Búcsúzó szavak

A bban a hónapban halt meg, amelyben én születtem. A fájó érzés mellett ez a körülmény is bánt. Az okos ember legalább vigasztalást keres ilyenkor, a bölcs pedig éppen megnyugvást. De vajon okos elmében termett-e az a fekete közhely, hogy egyszer mindenkinek meg kell halnia? Nem lehet okos az olyan gondolat, amelynek éppen az ellenkezője tudná megvigasztalni az embert.

Elviselni mégis muszáj a halált. A tehetetlenség állapotában legalább csalóka szellőt keresek, mely enyhít valamiképp. Nagy szükségemben szinte örülök, amikor meglebben bennem az a gondolat, hogy nem szenvedett sokáig. Egyszerre és sürítve adta meg az árat a halálnak. Szép őszi reggelen, gyanútlanul kerekedő hold idején; megelőzve egy nappal az emberi elme vitézségét, mellyel a Föld anyagát először vitte a Holdba.

Igy, s ilyen emlékeztető időben halt meg Bölöni György. Ha a szférákban van, ahogy a keleti bölcsek, talán helyette is, hiszik és mondják, akkor újjong eme szellemi bravúr fölött, s nyilván egy lelkendező írást s sugalmaz arról, hogy a holdutazás ábrándja valóság lett.

Sok alkalmat adott arra, hogy holtan is éljen.

Számomra azt az alkalmat is megadta, hogy szegről-végről földim volt. Tartotta is a területi rokonságot, ami nekem megbecsült öröm volt, mert amikor az irodalom pókhálóját összekuszálta a vihar, a táj és a rög rokonságán keresztül akkor is kötelek fűzött egymással össze. Sőt, eme értelem aluli úton, szellemi és emberi vonatkozásban egyaránt, nemcsak érzékeltük egymást, hanem meg is tudtuk egymásnak bocsátani. Én neki azt, hogy az igazsága érdekében sokszor elfogult volt, ő pedig nekem azt, hogy politikai és irodalmi tanai fölött én a kellenél többet gondolkodtam.

Illedelmes formában mindig éreztettem vele, hogy becsülöm. S becsültem azért, mert a maga lován ült akkor is, amikor kevés abrakot adott az ő lovának. S szerettem is őt, egy kicsit őszi fuvallmak között, de szerettem mert nem restelkedett azon, hogy a szigorúsága mellett érző szíve is van. S valahányszor láttam, hogy a szív és az akarat harcában tusakodik, együtt éreztem mindannyiszor vele.

Gondoltam, ezt egyszer meg is mondom neki. Ha el is késtem ezzel, az életében elmondott barátságos szavak után talán még ezt a szívbéli emberi szót megüzenhetem Bölöni Györgynek.

Szabó Pál:

BÚCSÚ BÖLÖNI GYÖRGYTŐL

Ady hozzája dedikált versein keresztül találkoztam Bölöni Györggyel először egészen fiatalember koromban és hát valami egészen nagyszerű dolgokat sejtítettem ezekben a dedikációkban. Pedig azon időben még azt sem tudtam, hogy az ilyen dedikációk mit jelentenek az írói baráti érintkezés mérlegén, csak az ajánlás imponáló lényegét éreztem, meg aztán azt, hogy az Ady barátság, szeretete a közeli s távolabbi barátokat egyformán a halhatatlan egébe emeli.

Adyról, s Táncsicsról írott könyvével már jócskán később, írókoromban ismerkedtem meg, személyesen pedig talán negyvenhétben vagy negyvennyolcban, amikor már kézírásokban megvoltak az „Isten malmal”-nak első ívei. Valamegyik könyvkiadónak, talán az Egyetemi Könyvkiadónak, talán a Studiumnak volt az igazgatója akkor és kéziratot kért tőlem és én odaadtam az Isten malmainak századalmi első részeit.

Nagyon tetszett neki és a regényről jó sokat beszélgettünk. Halk, csendes szóval lekesedett a már megírottakért, de méginkább a szóval elmondottakért és én azt hiszem, hogy egészen máslymen, de legalább is rövidebb lett volna az Isten malmal útja, ha ő adta volna ki. Nem sikerült. Mert azok a kiadók megszűntek, s beolvadtak más kiadókba, s Bölöni elment Párizsba követnek.

Szépen kezdődő barátságunk így is töretlen lett volna, de... milyen bonyolultak az emberi dolgok! Mindig történt valami, ami barátságunkat szinte szabályos időközönként megzavarta. Hadd említsék meg itten példának egyet, Reád emlékeztvén, jó Bölöni György!

En a magam részéről évek óta beszéltem, érveltem, a Hel-taj Jenő Kossuth-díja mellett, s ez szóba került ötvenhét tavaszán egy megbeszélésen. S ezt a kiállást Bölöni kétségbe-vonta. Szóval, ilyen kis zökkenők keletkeztek néha közöttünk, viszont a tavaszon egy parlamentben történő fogadáson úgy beszélünk, koccintotunk, mintha barátságunk közé soha többé nem kerülne semmi félreértés... És lám, valóban nem került. Bölöni György már elbúcsúzott tőlem, mástól, néptől, harctól, s minden barátjától. Az idő tovább száll, száll mindannyiunk felett éppen úgy, mint a hegyek, völgyek, sírok és bölcsek felett, amíg én élek, megörzöm híven kedves mosolyodat, utolsó baráti kérésorítást, jó Bölöni György!

Amíg élünk, hallani fogjuk, amint az igazi Ady és az igazi Bölöni fülünkbe súgják szakadtlanul, újra és újra: „fel, fel fiúk, csak semmi félelem...”

IMRE KATALIN

SIRATÓ

Bölöni György emlékének

„Az Úr Illésként elviszi mind,
kiket nagyon sújt és szeret.”
(Ady)

zonyos lazaság a feladatok értékelésébe. Az igazi veszedelmet abban látom, hogy ezt a belső harcot, ezt a fegyvertársak közötti viadalt, a kivülálló, néha nemcsak ellenzéki, de elhanyagolt kivülálló, elég sokan lobogónak használják fel arra, hogy így megüssék külön elvi pecsenyüket. Hírheedt Duk-Duk cikkében Ady Endre megírta, hogy nem akar olyan öntudatlan vezér lenni, mint a Duk-Duk törzsek vezére, aki nem is sejt, hogy ő a vezér és ő nem akar talni, smokkos, felületesen moderneskedő irodalmi áramlat vezetője lenni. Úgy látom, hogy közöttünk több ilyen Duk-Duk vezér született..

★

Alapvető baj, hogy nincs kialakult, szilárd, eszmei platformunk, melyen egyöntetűen állanánk és nincs egységes elvi író-csoportunk, mely szilárd hittel és töretlen meggyőződéssel hirdeti, vezetné és írni is az irodalmat. A hangadást átengedjük má-

soknak, kivülállóknak, pedig úgy érzem, hogyha az útitársak ideje már le is járt, ennek dacára sem tűnt el közöttünk teljesen a világfelfogásbeli különbség. A szocializmus építésében, a munkás-paraszti szövetség keretében, a munkásság kezében van a hatalom, s így kellene lenni az irodalmi vezetésnek a marxista-leninista szellemű írók kezében. Sok minden baj származik abból, hogy ezek világnézete nem világít és nem tündököl eléggé. A forradalmi felkészültségnek, az elvhűségnek, az új társadalom megteremtése szükségességének olyan lagymatag visszhangját halljuk néha, hogy meglepő, sőt megdöbbentő. Vannak eszmények, melyek nem homályosulnak el, vannak hitek, melyek nem variálódhatnak, vannak kommunista igazságok, melyeket nem lehet talni igazságokkal kicserélni. Nem az irodalom szabadsága forog itt veszélyben, hanem a meggyőződés hitelisége.

(Tiszta vizet a pohárba, Irodalmi Ujság 1956.)

szerecsélesen és bátran a mai magyar élet felé fordul, nem érdektelen és nem haszon nélküli ilyenekről szólni. Ne hogy bármiképpen valakit is megkísértsen ci-devanjaink szelleme, akik keblen-melengetett nacionalizmusukkal és bokázó hazafiságukkal, hamis értékű magyar irodalmat tápláltak. Nem lennénk kommunisták, ha éppen mi nem értékelnők érdem szerint nemcsak klasszikusainkat, hanem elsősorban élő íróinkat, de hibát követnénk el azzal is, ha túlságosan öntelt elégedettséggel néznők megragadó és biztatóan fejlődő friss irodalmunkat, bármennyire is kedves gyermeke ez népköztársaságunknak.

★

Az új nemzedék ne csak témájával forduljon a mához, hanem igyekezzék írói színvonalát művészileg irodalmi magasságba emelni. Segíti ebben a témák megválasztása, a feladatok megrostálása mellett az írói igényesség, s könnyű sikere helyett a tehetség önsanyargató kioldása s a jó akaratú és

jó szándékú, de szigorú kritika js. A provincializmus lelküzdése nem abban áll, hogy az író elszakadjon a hazai földtől, a formálódó új társadalmunk csodálatos problémáitól, az átalakulás legérdekesebb jelenségeitől, hanem abban, hogy ezeket ne szükkeblűen, a tárgyhoz ragadtan lássa, hanem írjon úgy, mintha hazája emberiségének határait ki akarná tágítani a világ minden olvasója számára. Nem az irodalmi, vagy művészeti mércét kell itt emelni, hanem elsősorban a lelket és az értelmet, az emberséget és a szellemet. Ne csak befelé szálljon az író egyszerűségében és mindenki számára érthetőségében, hanem ugyanakkor gazdagodjék felfelé is szellemben, eszmében és legyen igazán mindenkié. Egyformán élvezhesse művét a Duna-Tisza közötti magyar paraszttól kezdve minden olvasója a szovjet kolhozistaig, vagy a most írni-olvasni tanuló kínaiak millióiig. (Új horizontok, Élet és Irodalom 1958.)

Oktober, az írók és a történelem ítélete

Vannak, akik nem szívesen veszik észre s nem számolják fel az idők változását, és nem veszik tudomásul, hogy a lepergett esztendő a munka és a konszolidáció csodálatos esztendeje volt és ez a változás nemcsak gazdasági, hanem szellemi és erkölcsi konszolidációt is hozott, eszmei megerősödést teremtett. Az a nemzedék, mely októbert nemzette vagy vezette, végleg elvesztette a jásznát, huilganizmusával elszakította kapcsolatát a párttal, irodalmunk feladataival és céljaival. Nem abban van a baj, hogy ingoványos művekben eltávolodott eszmevilágunktól, hanem abban, hogy nem igyekszik tévedéseit felismerni, múltját revidálni s ha kezébe veszi a tollat, van olyan is, aki még most is szeretné legalább a sorok között vagy a csoposzi módra belopni az olvasóba levitézlett eszmeinek megtépzott foszlányait. Szárazra vetve faldokolnak ok, társtalanokká válnak elveszítve végleg egykori olvasóikat és írásaik tumpult hitelét. Akárhogy tiltakoznak ellene, elszakadtak a való élettől. Ha vannak még némák, akik nem írnak, nem azért némák, mintha nem akarnának dolgozni, némák, mert kiestek az időből, mondanivalójuk már nem a máé, problémáik már nem a mi problémáink és ha sokáig jászszák önmaguk mulattatására ezt a bábjátékot, túlbog rajtuk a haladás szputnyikja. (Nemzedékről nemzedékre, Élet és Irodalom 1957.)

★

Oktober után néhányan nagyon egyedül maradtunk. Ítéletmondásunkért akkor mozgósították ellenünk az egész írószövetséget, és a világ előtt ránkborították a

vizes lepedőt. Az eseményeket ellenforradalomnak bélyegeztük, s ebből a történelem ítélete lett. Azóta sok víz folyt le a Dunán. Tények és események nagyon rácafoltak azokra, akik úgy hitték, hogy valami új életre köszöntött be ragyogóan a nap, melyről hamarosan kiderült, hogy számukra is csak lidérces meszsi fény. Nem szándékozom más világfelfogásuk alatt a politikai talpazatot ledönteni, de szükséges megállapítani, hogy megnyilatkozásaikban és műveikben elvárhatjuk tőlük a pozitív tartalmat, a történetek egyenes tisztázását, hogy aztán a megillető helyre állítsuk őket, se többre, se kevesebbre. Néha úgy bánunk ezekkel az írakkal, mint a hímes tojással, mintha nem ok hibáztak volna, hanem mi és nem nekik, hanem nekünk lenne az úristennel valami számadásunk. Néha már úgy tűnik, mintha az irodalom asztalánál nem a kommunis-ták lennének a vendéglátók: ok lennének a meghívott vendégek. Vannak közöttük, akik még mindig az október 23 atmoszférájában vélik magukat, pedig ma már 1958-at írunk és nemcsak mi vagyunk távol az októberi eseményektől, hanem a nagyvilág fejlődése is túlhaladta azok nyugtalanító hatását és ingerét. Bár nagyon tanulságosak, mégis túrpe epizódokká süllyedtek ma már az egykor a reakció, az imperialisták és revizionisták által jelentősnek és döntőnek hitt napok. S ha az íróság akkor politikummá vált, politikummá kell válnia magatartásában ma is. Szocialista rendünk erősödik és idővel velünk lehetnek azok is, akik ma még habozva és nem elég határozottan fordulnak felénk. (Barátságos figyelemmel, Élet és Irodalom, 1958.)

A szocialista irodalmat kell erősíteniük

Sohasem titkoltuk, hogy — sok minden más mellett — a régi irodalompolitika hibáit abban is látjuk, hogy nem bízott eléggé a szocialista írókban és mialatt szocialista-realizmust hirdetett, a polgári írókat, a már kialakult irodalmat, a művészileg fejlettebbnek tartott írásművészetet gépiesen elébe helyezte az alakuló újnak, a forrongó forradalmi irodalomnak és behódolt annak a tévhitnek, hogy kommunista szemlélettel nem lehet művészi irodalmat csinálni...

Az volt a helyzet, hogy politikailag proletárdiktatúrában éltünk, de az irodalomban jócskán behódoltunk a polgári ízlésnek és tehetséges polgári írók könyveinek trójai falóván engedtük becsémpészni és erősödni a polgári világnézetet ahelyett, hogy a szocialista világszemléletű műveket és azok megszületéséért minden lehetőséget megtejtünk volna. Az irodalmi értékében a kommunista szellemű irodalmat egyes bírálók egyenesen leszorították a „mozgalmi irodalom” rangosztályába. Ha itt-ott el is ismerte a kritika és az általa irányított irodalmi közvélemény egyes baloldali írók tehetségét — irodalmiságukat, írói képességüket, esztétikai értéküket tagadhatatlan fölénytel intézte el. Így történt, hogy október rossz szelleme már be volt zárva az évek során át megjelent könyvek Pandora szelencéjébe. Ha valaki megcsillagolta a szocialista világrenddel szemben jóakarát, tömjénet gyújtottak tisztelére ahelyett, hogy alaposabban megvizsgálták volna mondanivalójának sokszor titokzatos, kétértelmű vagy szimbolikus eszmei tartalmát.

★

A könyvespolcon megjelennek kevésbé ismert írók művei, olyan szocialista írók, amelyek nemcsak egyesek elretörését, hanem igazi sikerét és kis diadalait jelentik az irodalomnak, az ellenforradalmi sovinizmus és burkolt revizionizmus felett. A könyvhétnek egyenes meglepetése, hogy a mai témákkal foglalkozó írók száma megsokasodott, és az októberi élményanyagok bekerültek az írói témák közé. Nem annyira szemünk előtt, mint inkább láthatatlanul, írói műhelyekben jóideje folyik erre nézve készülődés és most több ismeretlen új író is jelentkezik, akiket annakidején nem szállott volt meg október gonosz szelleme és akiknek még önkritikát sem kellett gyakorolniuk, hogy tolla fogva kiálljanak hittel és meggyőződéssel az új világ ábrázolására mellett. Egyelőre megelégszünk a felőlük terjedő hírekkel és reméljük, hogy a kritika igazságos ítéletet fog mondani műveik felett, de mindenkit jóelőre óvunk egy új sematizmustól, nehogy annak zsákutcájába tévedve, élményanyaguk érdekessége az

irodalmi mű esztétikumának rovására essék.

Könyvsátorainkban még alig látni jelét, de vitákból, beszélgetésekből és ami mindennél fontosabb, jórészt irodalmi újságunkban megjelent művekből, főleg a költők között, igen tehetséges, felkészült, világszemléletileg kialakult, szocialista rendünkhöz ragaszkodó fiatal nemzedék jelentkezését észleljük már hosszabb idő óta. Ennek a fiatalosnak lo-bogása és lelkes árja hamarosan túl fog csapni a még mindig tétovázó és köntörfalazók feje fölé...

(Írók a mérlegen, Élet és Irodalom, 1958.)

Az író feladata

Bizonyára észrevette az új írónemzedék e néhány írója is, hogy mi az a valami, ami előbbre viszi a má, ami olyan gondolatokat ültet el az olvasó agyában, lelki világában, melyek magasabbra röpitenek, vágyakat ültetnek a hősökkel való hasonulásra, példák követésére és emberi tisztaságra, forradalmi hűségre ösztönöznek. Ne feledjük, hogy egy novellában sem elég a szóakoztatás, nem elég a művészi feloldozás sem. Az írói célkitűzéseknek nemcsak esztétikai tartalma van, hanem eszmei tartalma is. Nem elég valamit meglátni és megírni, ha ezzel, a magas irodalmi színvonalú művészi munkával, nem használunk a társadalomnak. Az irodalmi munka csak akkor érheti el művészi célja mellett társadalmi és emberi célját, ha úgy köti le kíváncsiságunkat, képzeletünket, hogy van benne eszmei távlat. Nem lehet megelegedni egyszerű rajzzal, nem a dolgok riportszerű

Fekete szegfü-virágok hajladoznak a szélben. Csikorgó harmatcseppek ülnek szirmaik szegletében.

Fekete szegfü-virágok remegnek szél-ütötten, vékonyka hangjuk hallik, sírnak a gyenge ködben.

Így szól az egyik: Elment. Hova ment el az árva? Senki se nézhet eztán a tisztesség oszlopára.

A másik szól: Galádul ellopta tőlünk önmagát, szilvafák hamvas bársonyából varratott magának ruhát.

A harmadik szól: Hova lett? Nem jön elő a ködből, Meg nem állva egy percre sem szívkamránk mélyében dörömböl.

S így szólnak mind: Oly egyedül küzdött szegény, mint a nagyujjunk. Karjába, mikor fáradott, eléggé nem karoltunk.

Nem tettünk vele együtt egyéj éjt és napot, szíve, a csodatévő, százfelé elosztott,

hogy megtelítődjunk, mint ő, győzelmünkben a hittel. Vércseppei fiatal hitek ezreit nagygyá nevelik fel.

Mint ötágú csillag izzik bordái fölött a becsület, ezt tüzték oda az évek, másnál igazibb rendjelüket.

Element hát. Ismeretlen földeket tapod a lába, ám beépítette magát kőbe, napfényes házak falába.

Ekként maradt. Így figyel két szemre rezzenetlen, paraszait kigyújtja gyakorta fáradó szemekben, szüntelen új testet keres, hogy tette ösztökéljen, ittben csakúgy, mint odakünn a gyárfalak tövében, bár őt magát, a kék idő, fátylába bugyolálta.

Ekként sirt vékony hangon három szegfü, az árva.

felmutatásával, emberek ábrázolásával: a jelen társadalmának konfliktusaiban messzimutatónak kell az íróknak jelezni a boldogság felé haladó világunkat.

Az író előtt az átél élmények válnak irodalmi művekké. Az olvasó előtt pedig az olvasott írás válik élménnyé, és az olvasmány tudatosan vagy tudat alatt visszahat az olvasó cselekményeire. A könyvekből leszűrt eszmék és tanulságok irányítói lesznek életének, gyakran egyenesen diktálják az élet útját és iramát. Gondoljunk csak vissza saját olvasmányainkra, az Andersen-meséktől kezdve a Háború és békéig vagy a Bovarynéól a Pingvinek szigetéig. Mennyire formáltak ezeknek mély emlékei jellemünket, erkölcsi nézeteinket,

szerelemi világunkat és politikai fejlődésünket. Az időszerű témaválasztáson még nem dől el az író állásfoglalása, pedig ezzel kell megmutatnia folyvást fejlődő társadalmunk értelmét, erkölcsi és emberi magasabbrendűségét. Szocialista rendünkben csak így tud az író előremutató művet alkotni, és olyan hősoket teremteni, akik lelkes, irigylésre méltó, utánozni való példaként járnak az olvasó előtt. Igen: a valóság hű ábrázolása mellett az író feladata a szocializmus győzelmének dicsősítésében áll, és az emberi társadalmak fejlődésének elismerése ennélfogva végül is szükségképpen a forradalmi munkásmozgalmoba, hozzánk hozza az igazi írókat, az igazi fiatalokat. (Az Ébredés c. prózai antológia előszavából, 1959.)

Sematizmus, provincializmus, színvonal

Sokat hallunk mostanában a provincializmusról, ami irodalmunk helyzetének mérlegelésében jogos kritikát is jelent. Évek előtt a sematizmust emlegettük ennyire. Nincs ugyan tényleges összefüggés a sematizmus és provincializmus között, mégis van bennük bizonyos közös-ség, mert mindkét fogalom jelzi, hogy az író nem képes határokon átlépni, meg-szívelendő általános emberségig és kalodába zárt marad. Nem amiatt történik ez, mert az irodalom a mai élet témáival foglalkozik — hanem általában a magyar írók látóköre túlságosan a földön jár, epizódikus problémákkal vesződik, sokszor nem látja a fáktól az erdőt.

★

Ha valaki sematikusán ír, ellenzőt tett szemére és csak korlátozott jelenségekről vesz tudomást, és előgyár-

tott irodalmi elemekből alkot. Ha pedig nem emelkedik túl a provinciális szemléleten, íróilag alkothat sokkal különbet, mint a sematikus selejt, íróilag mondva el, amit közölni akar — mégis beleragadhat kis dolgok, keveseket érdeklő problémák, érdektelen jellemek érdektelen ábrázolásába. Nem lesz Gorkija, vagy mondjuk Barbusse-a napjainknak, vagy Mikszáthja sem, akiben megtalálható minden, ami az író a világirodalom cselekvő részesevé teszi, mert az ő világa az első pillanatban tetszik adomaszerű történe-tékből épülni, de művei a magyar társadalom hatalmas festményét adják és túlszárnyalva a szűkebb magy-ar horizonton, egyetemes emberi értékeké válnak.

Most, amikor az írók jó része s egy számottevő új nemzedék dicséretreméltóan,

Az utolsó felvétel: A csehszlovák íróküldöttség tagjaival.

Balázs Anna:

Azokban élsz, akik a jövőt építik

Párizsban ért a hír, ott ahol ő annyit élt és amelyet olyan jól ismert. A halál csúf meglepetés; fájdalmas és érthetetlen, hogy az, aki előbb még élő ember, érző szív volt, egy a világgal, most már csak bennem él fájdalmas és leszűkített létet. Az embert siratom, a jó, melegszívű embert, akihez nem fordulhattam panasszal, kérelem senki, anélkül, hogy ne nyújtotta volna segítő kezét. Az embert, aki jó volt, a szó legnehezebb értelmében, olyan jó, amilyen csak közösségi ember lehet és más senki: aki az egész létét látta az egyesben, felül tudott emelkedni a kicsinyes, megmerevedett előítéleteken, aki mindenkit jogosultnak tartott az emberi megértésre és megbocsátásra: akinek számára senki sem volt bűnösebb, mint az, aki a nép érdeke ellen vétett és senki sem volt ártatlanabb, mint az, aki a népet élt.

A legjobb ember halt meg, az az ember, aki bölcsességében oly szerény és egyszerű tudott maradni, amilyenek csak a nagy lelkek, a művészettel szemben alázatosak, az igazi értékek lehetnek. Olyan szerény, hogy elpirult előtte a hivalgás, meglapult a kétségbeesés, és a szemérmelen felfelé törekvés. A legjobb ember, aki apja volt a fiataloknak és testvére az idősebbeknek. Életének minden percére munka volt, a létért, a jövőért vívott kemény küzdelem. Erején felül dolgozott és ez felőrölte maradék erejét, amelyet a nehéz évtizedek és egy küzdelmes élet harcai még meghagytak. Csak a sírban tudott megpihenni.

Párizs utcáin áramlanak az emberek. A világ minden népéből valók, szegények, gazdagok, jók és rosszak. Az ő szeme sohasem fog már végigsiklani ezeken. Olyan szegénynek érzem magam. Szívem nehéz, érzelmeim lázadnak, nem akarják elhinni a valóságot.

Drága Gyuri bácsi! Itt élsz bennünk, a szívünkben, az akaratunkban, gondolatunkban. Élsz a napfényben, a pompában, mindenben, ami szép és előre mutat. Élsz azokban, akik a jövőt építik és a legszebben, a legerőteljesebben élsz az alkotókban. Okos homlokod, tiszta szemed, végtelen emberi jószágod nevelte az új embert tanítványaidban.

Ez lesz a legszebb koszorú sírodon: a tanítványok művei.

Nem tudtam elmenni temetésre, de gondolatban ott fogok állni a sírnál mindig, ha nehéz az élet, ha valamiért meg kell küzdenem, ami előrevisz.

Barabás Tibor:

Harcos, szép élet

Néhány hete Párizsban ismerkedtem, amelyet írói eszméletem Ady verseihez kapcsolok. „A szép ámulások szent városába” sorait idézve érkeztem a Gare de L'Estre, és valami belső kényszer arra birt, hogy sorra járjam az Ady megénekelte és a Bölöni ábrázolta párizsi utcákat. Nem a Champs Elysées fényözöne, autóröngyete ragadt meg a legjobban, nem az Etoile diadalívja és nem a széles, szélagázó nagy boulevardok, hanem a Boul' Mich', aránylag keskeny körútja, „az ember-sűrűs gigász vadonnak”. Szent Mihály útjának neveztem magamban is, mert Ady varázslata magyarrá tette számomra a fát, züm-zümöt hallató öszi leveleit, amelyek valóban megroppannak és zizzennek a járókelők talpaj alatt. Megindultam álltam a Boul' Mich' sarkán és egyszerre átéreztem az Ady-verser kínzó melankóliáját, az elmúlás első figyelmeztetését. Itt járt Ady Bölöni Györggyel, itt vizsgáltta őt a hű barát és e perctől izgalommal kerestem párizsi életüket, párizsi útjukat. Az Eiffel-torony tetején eszembe jutott az a rettenetes nap, amikor Ady megtudta gyilkos betegségét és a halál gondolatával küzdve ide jött Bölönivel, hogy elbúcsúzzék a világtól és még egyszer lássa, amit itt-hagy...

Igen, Bölöni Ady-könyve intenzíven beavatkozott párizsi utamba, velük ültem a Café de la Paix-ban, s bámultam az Opera körüli forgatagot és a nőket... A Café Cluny-t kerestem a Quartier-ban és a Szajna partján, a Gare Saint-Lazare közelében a Rue de Constantinople tizenötös számú házat... Mennyire gyötörhette őket a honvágy, hisz mindig kisvárosi környéket kerestek, hiszen a Boul' Mich' is olyan, mint az Andrassy út, vagy lehetne éppen a nagyváradi főutca... Az ő szemükkel láttam Danton szobrát, a Bastille-oszlopot és Rodin „Penseur”-jét, amelyet Ady az élet szobrának nevezett... Ők is segítettek abban, hogy De Gaulle ellenére is megérezzem egy humanista nemzet szabad lélegzetét, forradalmának köbevést, de a talapatokról szinte felszökő pátoszát, egy szöveg történelmi elhivatottságát. Igen, még a mai Párizsban is sokat találtam Ady Endre és Bölöni György Párizsából, a művészet és a jakobinusok táborhelyéből. Csak ebben a milliókat mozgató és eszméket izzó városban írhatta meg Bölöni Ady és Tancsics-könyvét. Mennyire szívében hordta a hazát a száműzött Bölöni, hogy a kul-

túrának e hatalmas világából csak Ady, csak Tancsics ihlette.

A forradalmárok hazaszere-tete rejtettebb, szemérmesebb, de szenvedélyesebb is másokénál, mert érzésük összeforr egy még jobb, egy még szebb, egy vágyottabb haza eszméjével. Szilárd hit égett Bölöniben, hiszen őt az új Magyarország képe nemcsak ideális reményekkel bízta, hanem nagyon is biztosan látott politikai győzelmével is. A prózaíró, az esszéista is költő, de szemérmes objektív világ megteremtésére kényszerít. Aki azonban érti az író nyelvét, az kihallja Bölöni Ady-könyvéből a költészet szerelmét, segít hódolatát és azt a vágyát, hogy a nagy barát fegyvere tisztán ragyogjon s csak azok forghassák, akiknek kikovácsolta. Akinek füle van, az Tancsics könyvéből kihallja a társadalmi haladásra felesküdt író csendes fogadalmát, amelyet Bölöni György sírjái megtartott. Tancsics hűségét csak az az író eszményíthette ilyen meggyőzően, aki maga is attól hevílt. Ha Bölöni György életének főszólamát kerésem, nem kell soká: hangosan szól az ki munkáiból, életéből: a hűség szövege ez.

Csak hazatérésekor ismerhettem meg. Első érzésem, mint minden magvető iránt, iránta is a hála volt. Neve emlékeimben, olvasmányaimban összeforrott Adyval, ismertem párizsi ellenállási munkáját, emigráns-életének tisztaságát. Nagy kultúrája és pártatlan szerénysége megindított. Talán ezért is kellett sokáig várnia írói elismertetésére, bár elérkezett.

Visszaemlékezem azokra a közös harcokra, amelyet az Irószövetségben egymás mellett vívtunk a pártért, a munkáshatalomért. Bármilyen történet is, Bölöni György megindult hatalom volt. Sohse felejttem el 1937 első fagyos napját, amikor Madarász Emil lakásán felolvastam néhány író-társam előtt a romániai magyar írókhoz intézendő határozott válaszunkat. Bölöni György volt az első, aki habozás nélkül aláírta. Személyes sorsát ebben a válságos percben is alárendelte az ügynek, amelyet becsülettel szolgált. Ugy halt meg, mint a katonák, harc és munka közben.

Szép halál, egy harcos és szép élet után. Hiszem és tudom, hogy Bölöni György emléke és műve késői nemzedékek számára is a forradalmi odaadás és hűség eleven inspirátora marad.

Dutka Ákos:

MINDÖRÖKKÉ!

Bölöni György, a mi drága Gyurkánk, búcsúzómnom kellene Tőled a halottól, de nem tudok, emlékezni kell s Te itt állsz mögöttem fiatalon, rózsás arcodból lobbanó kék szemekkel és mosolygoss. — Ne félj Ákos, mi nem Voltunk, mi Leszünk. Igen, mert Te nem haltál meg, Te most indulsz, a mi korunkkal, a maradványosság templomához. Ő, én dehogyan vállalkozhatom a Te életműved értékelésére, pártos munkád jelentőségének méltatására. Nem az én dolgom. Mások, hivatottak jobban tudják, meg is cselekszik. Én csak a baráttal, az igaz baráttal beszélgetek. Emlékszel: 1909. Az Uri utcai kis meleg szoba. Gulácsy Lajos a Firenzei temetés kis pergamenjét rajzolja, s te mosolygoss s viszed, kíséred Lajoskát Juhász Gyulával a váradi éjszakában. 1915. Megjelent az Iperni Krisztus című kis versesfüzetem. Te már Párizsban vagy s Itókával ti fordítjátok először franciára a népek megbékéléséért

sikoltó szavamat. S most egy félszázad múltán, a felszabadulás napjaiban Te állsz elő: — Ird már le Ady váradi korát. Amikor elkészül: A Holnap Városa, Te mondd: Ez a könyv pedig meg fog jeleni, hiszen ez többet mond Ady koráról, mint tíz filológiai értekezés. Mindig velem voltál, mindig a legválságosabb pillanatokban, emberi-baráti hűséges szemekkel. Most is életem utolsó napján levelet írtál nekem a nyugdíjáért sikoltó öreg embernek. Megnyugtató, bátorító, vigasztaló levelet. A Miniszterelnök úr bátorító üzenetét tolmácsoló levelet. Drága Gyurkám, milyen szent ereklye nekem ez a levél folyó életem utolsó napjaira, hiszen élted utolsó óráiban rám gondoltál, értem telefonálgattál s boldogan siettel értesíteni, hogy ne féljek, írjak, dolgozzak mint Te, míg egy hajnalon kiesik a toll a kezemből. Aldjon és őrizzen meg a betűvetők emlékezete, mindörökké!

Fáy Árpád:

BÖLÖNI ELVTÁRS...

Ritkán idézte Marxot vagy Lenin. Az idézetek egyébként sem voltak szokásai. A mozgalomhoz nem exakt társadalomtudományi tantételek állomásait értezték, hanem valahogyan a líráján át, bár tudatosan, ésszel is vállalva azt, amit alapjában a szíve diktált. A munkásszövegéhez, a proletárdiktatúrához, az egyes kommunistákhoz fűződő viszonya az érzelmi közösség kapcsolata volt. Utolsó elvtársi ténykedése: felszólalt a vezetőségválasztást és a pártkongresszust előkészítő taggyűlésünkön és követelte, hogy ismét rendszerezésük a kommunista írók találkozásait, klubösszejöveteleit. Ez a kör volt az, ahol sokfajta felelős közéleti funkciója gyakorlása közben, mindig otthonosan érezte magát.

Kommunista volt, mégpedig magas hőfokon. Ötvenhat októberé után hetvenöt esztendővel föl ragadta kezébe a zászlót s szervezte — kevesed-magával, kommunista írók kis csoportja élén az irodalmi életet. Az Életet és az Irodalmat, ahogyan ő mondta volt. Meg a fiatal kommunista költők csapatát, akik az ő lapjában szólaltak meg először — a párt hangján. Irodalomtörténeti tény ez, éppoly tartozéka Bölöni elvtárs életművének, mint az *Tancsics*. A párt katonája — megko-

polt a szó, de új fényt kap, ha Bölöni elvtársra gondolunk. Mert nemcsak elfogadta a fegyelmet, de vállalta a vezénylők fegyelmét is, bár talán ez esett egyedül nehezebbre, legszívesebben maga harcolt volna a rábízott sorkatonák helyett is. Bajtársias szeretettel bánt azokkal, akiket vezetnie kellett. Bizott bennük. Bizott bajtársaiiban, barátaiban. Mert ő maga a megbízhatóság megdönthetetlen bástyája, mindenféle örvénylésekből mindenkor szilárdan kimagasló.

Úgy mondják, szelíd ember volt. Gyermekeknek kék tekintetéből megértés, jószág fényt. Mi azonban tudjuk, vilámlamokat is képes volt szórni. Ha a pártot, a szocializmust fenyegette valaki vagy valami, nyíltan vagy fodorlattal, tudva vagy akár öntudatlan. A szelíd, kék tekintetű ilyenkor nemes harag fátyolozta szét, — a harag aztán elszállt, de kiváltó okát örökre rögzítette emlékezete. Megbízható emlékezet volt: évtizedekre vissza számoltartott hűséget és árulást egyaránt.

Vezetőségválasztásra készülnünk. Most már nélküle. De szavazatát elküldi hozzánk, onnan túlról, a Halhatatlannok Irodalmi Tanácsából, s mintha még kacsintana is hozzá: *Most az igazi halaványok Táborában vezérekedem, Hogy az Életre mosolyogjunk.*

Csepeli Szabó Béla:

Mi fiatalok is éreztük kertészkedő kezét...

1957 elején jártunk... A város arcán még ott sötélettek az ellenforradalom nyomai, az utcákon még vakolat-port söpört szemünkbe a szél, de a romos, vaksi házakon már itt is, ott is megvillantak a kőművesek számai. Elgondolkozva ballagtam a Nagykörúton, mikor — örömmre — egy korombeli irodalmár ismerősömből ütköztem:

— Mi újság? — nyújtottam felé a kezemet, de — meglepetésemre — az illető nem fogadta el jobbot, hanem oldalazóan elővett egy öszehajtogatott Magyar Ifjúságot, megpöckölte és gúnyosan félrehúzta a száját:

— Sajnálattal látom, hogy te is írsz ezeknek... Nem szégyeled magad?... — Koromra mentem tovább. Nem, nem szégyeltem magam, de — őszintén szólva — elkésredtem és kissé zavarttá váltam. Belső zsebemben, a szívem felett, „Aranyosó” című versem lapult. A párt lapjához, a Népszabadsághoz, indultam vele, de — elbizonytalanodó lábakkal — elmentem a székház mellett és hosszú tépelődés és bolyongás után végül is, miután eszembe jutott, hogy az Irodalmi Alapnál is van egy kis dolog, a Bajza utca sarkán kötöttem ki...

Úgy emlékszem rá, mintha tegnap történt volna. A könyvelésen beszélgettem, mikor az igazgatói szoba ajtajában — télikabátban — megjelent Bölöni György. A kijárat felé ment, de mikor észrevett engem — meglepetésemre — útjait megszakítva — odajött hozzám és szívélyesen kezét nyújtott:

— Örömmel látom, hogy írva... — mondta mosolygósan, nekem, az alig ismert, keserű, fiatal írónak, akinek alig valamivel előbb az utcán egy elvakult, gyűlölködő kis irodalmár nem fogadta el emberi és írói tisztességgel nyújtott jobbot azért, mert

írni mertem a nép, a párt, a szocializmus ügye mellett...

Bölöni György közvetlen, érdeklődő szavai és biztató jobbja helyes útra igazította lépteimet: hazafelé tartva már nem kerültem el zavartan a székházat, hanem — gúnyos és ferde pillantásokkal most már nem törődve — felvittem kéziratomat a Népszabadsághoz... Így jelentem meg mint költő — „Aranyosó” című versemmel — életemben először a párt központi lapjában.

Lehet, nem nagy dolog ez, talán el sem mondanám, ha nem tudnám, hogy Bölöni György mennyire a szívén viselte az egész új magyar irodalom ügyét. Az Élet és Irodalom megindulásakor öszshívott bennünket, fiatalokat és csendesen beszélgetett velünk. S mi — Garai, Gerő János, Váci Mihály, Papp László, Györe, Demény Ottó, Ladányi, Hárs György és számos mai „tűztáncos” — akik úgy ültük körül őt, a derűs, ősz öregembert és igaz elvtársat, mint tanítványok a Mestert, erőre kaptunk eligazító, bátorító szavaitól, mert éreztük, hogy Ady Nagy Barátja a mi nagy, öreg barátunk is.

Igen, mi, fiatalok is éreztük meleg, kertészkedő kezét — szeretetét és magasrendű kommunista-humanista szellemét —, mellyel alakította, növelte és a nép, a szocializmus számára gyümölcsöztette művészetünk fáját.

Bölöni György mindannyiunk feledhetetlen Gyuri bácsija, köreinkből örökre element, de örökségül hagyta ránk és az utánunk jövő nemzedékekre „Az igazi Adyt”, remekművű aranykulcsát egy halhatatlan költő lelkehez és viharos korához. S mi, fiatalok mély szeretettel és megbecsüléssel vesszük kezünkbe ezt az örökséget, mert tudjuk, hogy ez az aranykulcs a mi jövőnkbe táruló életünk kapuját is nyitja...

Diószegi András:

Egyszer a bécsi időkről

Gábor Andorról kérdeztem tőle valamit, amit a ma élők közül ő tudhatott legjobban. Annak idején ő is munkatársa volt a Bécsi Magyar Újságnak, ahova Gábor híres cikkeit írta. „Majd gyere két óra után, akkor elmondom” — biccentett s kis szöveget mosollyal nyújtotta kezét. Mindig restelkedtem, ha olyankor kellett elsietnie, mikor kérdeztek, kértek vagy vártak tőle valamit. Délután valóban csak azért a tízperces apróságért kopogtam be hozzá. Ő azonban nem a feltett kérdésre válaszolt, hanem arról kezdett beszélni, kicsit akadozva, kicsit néha megállva, de mindig határozottan és folyamatosan: hogyan is volt akkor Bécsben, a huszas évek elején, hogyan éltek, harcoltak, s verekedtek egymással az emberek, lapok és pártok, hogyan hasonlítottak meg egymással polgári radikálisok, hogyan nőtt, tisztult és erősödött a kommunista emigráció, s végül — hogyan is volt az a tör-

ténet is, amiért tulajdonképpen faggatni kezdtem.

Egy órahosszat beszélt, kétőt is talán, azzal a hűséges türelemmel, amelyből lehetetlen volt meg nem értenem, hogy ő most nem egyszerűen egy adatot, történelmi tényét ad át nekem, hanem az egész ügyről beszél, ugyanabban a mindennapi, eleven munkában fáradozik, amellyel délelőttjét is eltöltötte, s a nap hátralévő részét töltöni fogja... Az emlék is élet volt az ő számára, talán ezért is állt oly annyira közel hozzánk.

Bölöni György komolyan vette a fiataloságot, a fiataloság tanításának reá, az idősebbre háruló gondját. Minden alkalmat, a személyes érintkezésnek minden percét ennek szentelte. De valahogyan úgy — s ebben volt egyéniségének varázsa —, hogy vele beszélve sohasem kellett érezni az öregség nyugtosságát. Ellenkezőleg: az ő töretlen üteme kellett, sokszor, a fiataloságnak is ahhoz, hogy — önmagát utolérje.

Fejes András:

Nehéz lesz nélküle...

Családomban korán kezdődött a sápasztó aratás. Húsz évvel egyedül maradtam. Kevés barátom azt mondja, kemény ember vagyok.

Most megrendültem. Riadtan írom e furcsa nekrológot. Miért?

Személyesen alig ismertem. 1957 tavaszán megállított a Gorkij fasorban. Számon kérte tőlem a határozottabb politikai kiállást. Védtem magamat, vitáztunk. Nem vagyok kommunista. Nézeteink nemegyszer különböztek.

Félek. Sose gondoltam végig, miért járok biztosan a számomra mindig kissé idegen író-világban, miért érzem, nem érhet baj, mocskolódás nem árthat nekem. Most, hogy nincs többé köztünk, most vált testté mindaz, amit jelentett. Elevenebben él, mint pár napja, mikor még találkoztam vele.

A hánya testi, valódi. Ő tehet róla, hogy most nőtt csak óriássá. Amíg tudott, tiltakozott ellene, mindenki hangosabb volt nála. Nem „ereszkedett le” hozzánk, köztünk élt.

Félek. Nehéz lesz nélküle. Állt szilárdan, kommunista hittal a szakadatlan harcban, a legzavarosabb időkben is. Védelem volt minden mocskolódás ellen. És most, mikor nem véd többé, mikor értetlenül, mozdulatlanul, értessá növe művekben és emlékekben él, mikor nem válaszolhat semmire, félek. Nehéz lesz nélküle.

A nagy embereknek is csak egy életük van. És az sem az övék. Két kézzel szórják szét azokat közöttük, akik hitet, erőt, emberi, igaz szót, emberséget kérnek tőlük. S mostantól hiányzik közlünk egy ember, akinek léte az a biztonságos érzést nyújtotta, hogy tőle mindezt megkaphatjuk.

TISZTELGÉS BÖLÖNI GYÖRGY EMLÉKÉNEK

Bölöni Párizsban

Hogy Párizs mit jelentett számára?

Nemegyszer írt erről: szerényen. Többször vallott róla: mindig szemérmesen. Mégis, leginkább hallgatott felőle. S ez a visszafojtott vallomás ott bújkált szeme tükrében, rejtegetett mosolyában, emlékei mélyén. De emlékei sohasem takarták el az új és új vállalt feladatokat.

Ifjúsága s férfikora, vágyai és tettei, barátságai s olykor meglepően dült haragjai szétválaszthatatlanul összefonódtak ezzel a hatalmas várossal, melynek változatosságát oly jól ismerte s ahol egy csendes negyedben olykor úgy megült, mint valami elhagyott szilágysági falu magányosságában. Hanem a ház, a tevékenység láza, meg segítőkészségének nyugtalansága hamarosan kihajította onnan. S nemsokára ismét ott láttuk magunk között.

A kozmopoliták Párizsában magyar maradt és a nemzetközi haladás harcosa lett.

A forradalmak és a munkásmozgalom hány halhatatlan példája bizonyítja, hogy a zsarnokság előli kényszerű emigráció nem sorvasztja el az igaz férfiakat! Inkább felajánlja a feszülő energiáikat, s hogy magunkról beszéljünk, magyarokról: a forradalmi emigráció kiszélesítette a múltban egy kis, elnyomott nép fiának láthatárát... A hazai talajból szakadt gyökereket új nedvek dűzzasztatták. Egyetlen élet fája is szokatlanul dülömbölő koronájúvá terebélyesedhetett.

Miért szökken elém ez a kép Bölöni György halála után? A pesti ősz napugára aranyozza a temetői fákat s a búcsúzás után, akárha irányt jelezne, az út mellett Ady Endre fehér síremléke... Távol, a párizsi utcákat, tereteket, utakat, őszi fákat is aranyozza most a lágy szeptemberi napfény.

Érzékenyen figyelt a nap e párizsi sugaraira, 1945-ben — a megrokkant náci hadigépezet még ellenállt — hatalmas miniszteri fogadóteremben álltunk egymás mellett. Ajándékot hoztunk. Mi, szegény, meggyőzött, de már felszabadított magyar hazánkat távolba szakadt fiai. A franciaországi Magyar Füg-

getlenségi Mozgalom egy repülőgépet ajándékozott a faszizmussal szemben küzdő francia seregnek. Bölöni elmondta kis beszédét, a miniszter is, mások is. Eközben Bölöni pillantása felém intett. Követtem tekintetét. A széles ablakon kiláthattunk a Versailles-i kapu környékének Párizsára. A déli nap verőfényében tüzelt előttünk a városkép. Nem a szokványos Párizs képe. Egy igazi, modern gyárvárosé, ahol a munkások százezrei mind-mind elvtársaink. Vagy elvtársaink lesznek.

A hit, a felemelkedés, a kikerülhetetlen erősödés híte épp oly erősen izzott ebben az őszi fényben, mint az emlékek hegyfaljai csillogása.

Kívánságom, hogy hősről, regényhősömről rakok össze szétpartment emlékserepeket.

Bölöni György nem maradhatott el a Szenvedélyes évek lapjairól, mint ahogy a valóságunk megfélemlenő szerepét majd a franciaországi magyar munkások életéről, harcáról tervezett ciklus többi regényeiben is. 1957-ben erőszakoltam kétkedő hangszíjjal kérdezte tőlem: Hogyan emlékeztél a tizenkét év előtti szavaimra? Azután megnyugtatóan elnevette magát: Pontosak!

Gyakran ült hivatali szobában, a felszabadított Magyar Házban. Két rozoga széket szerzett az előszobában, behozta, a sarokba tette. Odaült, ha valakivel tárgyalni akart. Hasztalan engedtem át neki az íróasztalt, a karosszéket, a szobát. Nem! Nem! Maradj!

Ragaszkodott a két kis székhez és a sarokhoz. Legfeljebb odaszóltott engem is, és kezesben-hármasban kaporogtunk a kuckóban.

Öt év, az elnyomatás és ellenállás, a nyomorúság és a harcok öt éve után érkeztem vissza Párizsba. Lakására hívott. Itóka beteg, mondotta a gyengédén. Majd beszélgetünk Francoról is, tette hozzá. Anatole France-ról. Halkan mondta ki a nagy író nevét. Hirtelen hangot váltott. Szinte dölyfösen szól: A Théophraste Renaudot-utcában lakunk! Tudod!

Mintha büszke volna rá,

hogy abban az utcában lakik, amelyet az első francia újságíróról, az első lapszerkesztőről neveztek el. Büszke volt rá, hogy újságíró.

Többször találkoztunk a Boul' Mich' és a Boulevard Saint Germain sarkán, a Cluny-kávéházban. Ady Endre kávéházban. Faggattam: hol szoktak ülni Adyval?

Átalakították a kávéházat, válaszolta kissé zavartan. Kifogás volt. Attól tartott, hogy más is odaülhetne vele. Éppen ahhoz az asztalhoz. Szentségtörés lenne.

A kávéház tájéka gyakorta szótlanul jártunk. Mintha hármasban lépdelnénk! S ő egy rég elhalt hangra figyelne.

De ez a hang, a szívében, sohasem halt el.

Feladataink közepette a legkülönbözőbb körkörös, társadalmi osztályokhoz, nemzetekhez tartozó embereket kellett felkeresnünk. Voltunk együtt a Champs Elysées palotájában s a balpart poros bisztróiban, előkelő diplomaták, gazdag urak tárgyalóasztalainál és izkoszemű munkanélküliek között. Azonnal, talán nem mindig ütötte meg a legodaillóbb vagy legelőrevezetőbb hangot. De a leghevesebb magatartásra mindig, rögtön rátalált. A biztonságra, mely a meggyőződés hitéből fakadt. És a mondanivaló leglényegére is. Előfordult, hogy félénk franciákkal kifejtett szavai hallatára ellenfeleink első pillanatban mosolyukat rejtették el. De csakhamar ráeszméltek: olyan ember került közéjük, aki tudja, hogy mit akar. És akit nem lehet megfélemlíteni.

Tehetségéről, szervezőképességéről nyilván sokakat fogtak meg írni. Jöndulatáról, segítőkészségéről, emberségéről még többet. Emlékeznek is majd rá. Hiszen nehéz lenne elfelejteni. És mégis, minden fogadkozás ellenére sokan lesznek, akik megfélemlenek róla.

Igaz! Bármily fontos feladatokat hajtott is végre, bármily igaz volt is egy ember: tevékenysége nem pótolható. De a lénye az. És a szíve.

MURÁNYI-KOVÁCS ENDRE

Eugen Jebeleanu:

AZ ÁLLHATATOSSÁGRÓL

Ismertem őt, mélyen tiszteltem és szerettem teljes szívemből.

1947-ben ismertem meg Budapesten, abban az esztendőben, amelyben az én hazámban egy borzalmas éhínség pusztított. A természet megsemmisítette a szárazság, a tömeges nyomorára könyörtelenül spekulált a reakció. Bölöni Györgyöt akkor ismertem meg itt, Budapesten. Emlékezem, mennyi tapintattal érdeklődött a romániai éhező gyermekek felől, akiknek egy eléggé számos csoportja a Mocsáry Kollégiumban kapott menedéket és táplálékot.

Megértő, bölcs és diszkréten segítőt Bölöni György, humanizmusa gyengédséggel telített. Sohasem hallottam őt saját magáról beszélni, mindig a másokról és nem a saját erőfeszítéseivel takarózkodónak láttam őt. Tizenkét esztendőn át ismertem meg őt budapesti és bukaresti találkozásainkon.

Láttam őt gyengédnek és figyelmesnek a Gellérthegy alatti szanatóriumban életének társa, Itóka mellett. Láttam őt Bukarestben dr. Groza Petre házában megvitattán népeink mindenkiti testvéri sorsát. (Ugyanolyan jól ismerte a román parasztot és munkást, mint a magyar parasztot és munkást. Tudta, hogy mennyit szenvedtek évszázadok során át. Tudta, hogy mennyi rosszat cselekedhettek ezeknek a tömegeknek az elnyomói népeink felszabadulásáig.)

Majd látom őt,

mint jelenlevőt, pernyi kesedelem nélküli, azon a számos megnyilvánuláson, amely Ady Endre emlékére a Román Népköztársaságban volt. Viszontlátom — és szemeim elhomályosulnak, mert alig egy hónapja volt — viszontlátom itt Budapesten, midőn megírtam azzal, hogy személyesen nyújtotta kezembe a Pen Club érmét a magyar irodalom területén kifejtett tolmácsolói munkásságáért. Hallom nagylelkű szavait, — mert nagylelkű volt Bölöni bácsi.

Viszontlátom kicsiny, igéző budai villájában, amint azzal szórakozik, hogy hangunkat magnetofon szalagra rögzítse és viszontlátom őt bukaresti otthonomban, amint Adyról, Brincusiról avagy Rippl-Rónairól mesél nekünk.

Csodálatos órák, amelyek édes és fájdalmas emlékké váltak ma, midőn Bölöni György nincs többé.

Igen, egy Ember volt. Egy ember lágy lelki árnyalatokkal — de rendíthetetlen meggyőződésében. A haladás elengedhetetlen, a szocializmus elengedhetetlen szívében nem találtak maguknak helyet.

Mert Bölöni György gyűlölte az elnyomást és a hazugságot. Azért is írt és ünnepelte az igazi Ady életét és művét és Táncsicst. Semmi sem ingathatta meg Bölöni politikai meggyőződését. Ismerte az első világháború előtti társadalmat; részt vett a Magyar Tanácsköztársaságban, a megfosztottság éveit emigrációban lankadatlan munkával töltötte; ismer-

te a történelmi alakokat, akik ma bronzos és hamuk — tudott mérlegelni. Bölcs volt, mert annyit tudott és megtalálta az egyedüli utat, amelyen érdemes haladni; az utat, amely a nyomor nélküli, az osztály nélküli, a kizsákmányolás nélküli társadalomhoz vezet.

És álmodni is tudott, mert lelke egy művész lelke volt. Ezért maradt meg fiatalnak 77 éves kora ellenére és érezte magát jól a fiatalok között.

Utolsó bukaresti látogatása alkalmával Bölöni György a „Gazeta literara” agusztus 23-i számában egy üzenet-cikket írt, amely néhány lényeges igazságot tartalmazott.

„Mi magyar írók (hangsúlyozta az illusztris elhunyt) jól tudjuk, mit jelent a faszizmus; halálos öleléséből nemzeti tragédiák során át sikerült kiszabadulnunk. Az októberi ellenforradalom alatt újból éreztük gyűlöletes lehetését.”

A faszizmus (amely nem más, mint a csúcspontra jutott bestialitás) elleni gyűlölete egyrészt, és a nép iránti szeretete és általában a népek iránti szeretete másrészt, mint az irányító mutatójává Bölöni György életét. Egy irányító, amely Bölöni Györgynél a tulajdon szíve volt.

Ennek a szívnek a dobbanásai nem szüntek meg. Visszhangjuk nem vész el soha.

Hallom, mint mindenkor: biztosnak, nyugodtnak, bölcsnek.

Balogh Edgár:

A román—magyar barátság letéteményese

Bölöni György halála a Román Népköztársaság írói nemzeti különbség nélkül megrendíti.

Nem jön többé haza.

Akik itt ismerték és szerették, földjükhöz érezték. Szilágyból indult el, akár barátja és szellemi társa, Ady Endre, s visszavisszatért ide, hogy hasson és erőre kapjon. Politikusi, írói és emberi magatartásában eredendően volt valami a régi Erdély kuruc nemeseiből, harcos prédikátorából, és lázadó parasztjaiból. Élt benne az a hagyományos nemzetköziség, együttélő románok és magyarok legjobbjainak egymásratalálása, amelyet parasztforradalmak kohója, reformtörekvések és szabadságharcok tüze edzett. Ezt kapta itthonról és magavassá érleték fokon értelmi tisztultságban ezt adta mindig vissza nekünk.

Makkai Sándor papos, Benedek Elek írói Ady-harcát ő mélyítette el számunkra a két világháború között munkások és parasztszocialista tüzi Ady-vallásává. Am; Párizsból nem juthatott el közvetlenül Budapestre, az Kolozsváron talált akkor befogadásra. Az igazi Ady-író Bölöni-könyv egyes fejezeteit Gaál Gábor lapja, a Korunk közölte először. Ehhez a pártos marxista-leninista folyóirathoz fűződött nemegyszer a Horthy-rendszer terrorja elől idegenbe bújdosott forradalmárok visszakapcsolódása osztályharcos tömegekhez: az emigráció írói itt találkoztak mind a romániai, mind a magyarországi haladó magyar értelmiség legélszántabbjaival, akikben a néphez való ra-

gaszkodás egyben a Szovjetunió felívelő szocialista vonalához való bensőséges vonzódást is jelentett. Érdemes lenne pontosan felmérni, hogy Bölöni György kikkel is volt itt fel együtt, s kikre hatott innen? Kolozsvárt ez a tábor sohasem állott egyedül, hanem elválaszthatatlanul együtt jelentkezett az élenjáró román írókkal és gondolkodókkal. Innen az a mély és közvetlen személyi barátság, mely Bölöni Györgyöt haláláig a román írókkal, szellemi harcossákkal egybefűzte.

A felszabadulás után, Budapesten találkoztunk. Kolozsvárról éppen is képviseltük a Román Népköztársaságot. Petőfi és Kossuth forradalmának centenáriuma, s Bölöni György volt az, aki — mint közlünk való — várt és kalauzolt. Szempontunkhoz, ahogyan az erdélyi 48-at értékelvén, erős kapcsolatot kerestünk a haladó román és magyar hagyományok között, a Táncsics-életrajz írójának plebejus radikálizmusa állott legközelebb. És máskor is, mindmáig, ha írók, művészek mentek tőlünk Budapestre, románok és magyarok egyformán „Gyuri bácsihoz” siettek, ő volt a bizalmi letéteményes, a baráti összekötő. Hozzá fordultunk 1956 végén is, amikor a romániai magyar írók üzenetét küldtük mindazoknak, akikről a magyar ellenforradalmi elszigetelődés legkövetkezőbb felszámolását, a megerősödő Magyar Népköztársaság élő és ható nemzetköziségének írói kifejezését vártuk.

Ügyünk győzött. Ezt a szép, mert igaz jelét írjuk, köszörünk.

Nagy István:

Jelene, múltja összeforrott velünk...

Mély fájdalommal értesültünk az Elet és Irodalom főszerkesztőjének, az Irodalmi Tanács elnökének, szeretett barátunknak, régi kipróbált elvtársunknak, Bölöni Györgynek váratlan elhunytáról. Annál nagyobb a megrendülésünk, mivel alig néhány hete Bölöni Györggyel még Bukarestben találkoztunk. Frissnek, életerősnek, a Román Népköztársaság irodalma iránt ezúttal is forró érdeklődést tanúsítónak mutatkozott, mint mindig is, amióta őt a Korunk körében megismerhettük. Az igazi Ady és a Hallja kend Táncsics szerzőjének elvesztése nemcsak a Magyar Népköztársaság irodalmának nagy vesztesége, hanem nekünk is itt a Román Népköztársaságban. Alakja, meleg embersége, és a két ország szocialista irodalmi kap-

csolatának ápolásában megmutakozó odaadása Bukarestben éppoly köztisztelt volt, mint Kolozsvárott vagy Marosvásárhelyen és Nagyváradon. Szeretett övezte őt román íróbarátai között épp úgy, mint bárhol másutt hazánk íróköreiből.

Jelene, múltja összeforrott velünk, és alig bírjuk elhinni, hogy ezután nem láthatjuk őt közöttünk, nem olvashatjuk bölcs, pártosság-tól izzó cikkeit. Emléke kitérőhöz nem érni fog, mert élni fognak művei, amelyek Táncsics Ady-át József Attiláig s a mai szocialista realista irodalomig annyi pillérként rakták le a diadalmas szocialista jelenünkig átfelívelő hidnak. Sohasem felejtjük el Bölöni elvtársat!

„Már csak a sírjára vihetünk piros rózsákat...”

Bölöni György halálhíre mélyes megrendülést keltett. Az Irodalmi Tanácshoz, az Irodalmi Alaphoz és az Elet és Irodalom szerkesztőségéhez naponta érkeznek a táviratok, levelek, melyekből őszinte szomorúság árad. A határokon túlról is megszólalnak a barátok, elvtársak, s a nagy veszteség hangja cseng ki ezekből a levelekből, táviratokból:

„Megrendülten értesültünk Bölöni György haláláról. Mi forrón szeretett barátunkat, a magyar irodalom egyik legkristálytisztább forradalmi íróját veszítette el benne, akiből Táncsics Mihály és Ady Endre fénye sugárzott ránk. Néhány hét múlva, amikor visszatérünk szeretett hazánkba, már csak a sírjára vihetünk piros rózsákat. Kedves Gyuri bácsi! Te, aki soha senkinek nem akartál bánatot okozni, most nagyon elszomorítottál minket.” (Kun Béláné, Hidas Antal, Kun Agnes, Kun Miklós; Moszkva.)

Párizsi elvtársai, harcostársai fájdalmat André Stil elvtárs távirata tolmácsolja: „Nagy fájdalommal értesültünk Bölöni György haláláról. Nagy kultúrájú ember volt, aki életét a nép, a haladás ügyének áldozta. Különösen

visszaemlékszem arra, milyen világos látásról, elvi szilárdaságról, bátorságról, nemességéről tett tanúságot 1956 őszének fájdalmas eseményei idején. Mindezekért Bölöni György minden értelmiségi, minden alkotó számára példakép marad hazájának határain túl is.”

„Lelkem mélyéig megrendített ifjúkorom óta szeretett barátom, egykori emigránsbajtársam, Bölöni György halálhíre. Egy példás életű, igaz ember és hivatott forradalmár ment el mellőlünk. Sírva küldöm ezt az utolsó üdvözlő táviratát, melyet egy egész ország gyászba vesz körül.” Franyó Zoltán, Timisoara, Románia.

A Szovjetunió budapesti nagykövete, Stikov elvtárs, részvétváltatásban úgy emlékezik meg Bölöni Györgyről, mint a szocializmus ügyének hűséges katonájáról. „Nagyra becsüljük Bölöni elvtárs önfelelő munkáját, odaadó szolgálatait, hazája, népe, a szocializmus ügyéért — írja —, amellyel hozzájárult a magyar nép szocialista kultúrájának fejlődéséhez.”

„Bölöni György elvtárs szüntelenül a társadalmi haladás élvonalában küzdött, taníthatatlan hűséggel harcolt

a párt, a nép érdekeiért” — írja leveleiben a Román Népköztársaság ideiglenes ügyvivője, Vasile Gliga elvtárs. — A román nép Bölöni György elvtárs személyében a román és magyar nép testvériségének lankadatlan hirdetőjét, egy hűséges barátot gyászol. Kérem, engedjék meg, hogy részt vegyünk mélyes gyászukban és sajnálatunkat fejezzük ki a testvéri magyar népet ért fájdalmas veszteség miatt.”

Ezt a gyászt tükrözik a többi levelek, táviratok is, így — többek között — a csehszlovák Pen Club, E. Jebeleanu (Bukarest), Mihai Beniuc, a Román Népköztársaság írószövetségének első titkára, Szemlér Ferenc, a Román Népköztársaság írószövetségének titkára, Lengyel Géza, Keleti Artúr, Gárdos Mariska, Péterfi István, Ogyimyc, a Pravda magyarországi tudósítója, Méliusz József (Bukarest), Major Tamás, a Nemzeti Színház igazgatója, a Magyar Néphadsereg Színháza, az Igaz Szó szerkesztője (Marosvásárhely), Walter Vesper, a Német Demokratikus Köztársaság budapesti nagykövete, valamint Alexander Csakovszkij, az Innostranaja Lityeratura főszerkesztőjének részvétnyilvánítása.

Hatvany Lajos:

A KORTÁRS BÚCSÚJA

Valahol a Montparnasse táján, Théophraste Renaudotról, a zsurnalizmus francia ősapjáról elnevezett utcában lakott Bölöni György, maga is újságíró, — aminthogy újságoknak írt a felesége, Otika is, kinek nevét, még messzi külföldön is, magyar gazdasszonyi-módra, kedvesen kínálgattott boráért forgatta ki Ady az irodalom kuriózumainak kedvtelői számára: Itókának.

Amikor a lift a hatodik... ki tudja? — tán a hetedik, vagy nyolcadik emeletre felért, már rég elfeledtem az ajtószámot, melyet a portás megadott. Márpedig a magamfajta szórakozottnak, legnagyobb zavarára, két névvel sem jelzett ajtó közt kellett választanom. Ezért tévedt kezem, először jobbra, ahol a csengőt megnyomva, egy öreg asszony nyitott ajtót s barátságosan némaságban jelezte a kérdést, hogy mi a keresni-valóm nála. De alighogy a Bölöni névvel mondókámba fogtam, máris rámdörrentette ajtaját. Mire a szomszédban próbáltam szefencsét, ahol is Bölöniék, nekem oly kedves alakjai jelentek meg a küszöbön. Kérdésemre, hogy miért oly barátságosan a szomszéd-asszony, azt felelték, hogy a francia kispolgár, ha még anynyi esztendeig is lakik az idegennel egy házban, nem ismerkedik vele. Ezért jelent a párizsi emigráció oly kegyetlen magaráhagyatottságot, mint sehoh. Míg ezt a leverő hírt, a rég tapasztalt párizsi barátaim, a magamfajta kezdőnek tudtára adták, azalatt bevezettek kis lakásukba, melynek miniatűr előszobáját egy nagy szekrény töltötte be. Annak tetején, magyarmódra készült dunsztosok sorakoztak. A csöpp szobának felét egy széles fekvőhely foglalta el. Ezen

kívül csak a friss, zöld növények és madárkalitkák maradtak emlékezemben. Ebben a környezetben írtak, dolgoztak s úzték Bölöniék a maguk néhez mesterségét, a magyar lapoknak külföldön való terjesztését. Ami ugyan inkább volt kultúrhitás, mint üzlet. Mert nagy ügyel-bajjal begyűlt tőkéskéjük folytonos elfogyás, vagy éppenséggel becsutestlen emberek részéről való kifosztás fenyegette. Mégsem panaszkodtak soha. Mert csak a hazai eseményekről, politikáról s irodalomról folyt a szó. A magyar haza és kultúra jövője, ebben a szerény környezetben alakult ki, s nem pedig a reakciós Berzeviczy Albert, s svaregelb József főherceg, vagy akár a nádszálingadozó Voinovich Géza vezetése alatt álló hivatalos irodalmi és tudományos társaságokban.

Bölöni különösen a német megszállás előtti s alatti Párizsban tett ki magáért, mert a faszálódó Franciaországban mindig állhatatosan tartott ki a szocializmus mellett. Szervezett, előadott, agítált, levelezett. Nem hiába. Mert az élete folytonos kockázattartással tartotta a lelket a körüle csoportosult korszakú, de majdan a hazában nagy példával előjáró magyarok közt.

Ki tud e földalatti megmozdulásokról, melyek a föld rengetegét készítették elő? Maradtak-e följegyzések, levelek? Ha igen, a magyar történetírás tartozik vele, hogy kötetbe gyűjtse azokat.

Ez a holnap dolga. A máé: a siratás, a gyász, a fájdalom, melyekre csak egy vigasz adható számomra, hogy Bölöni Györggyel az Ady-kultuszban való találkozásunk, majd testvéri barátságunk, az életem legbecsesebb ajándékai közül való.

Kárpáti Aurél:

Igaz humanista

Már nem Hozzád, csak Rólad szól ez a pár akadozó mondat. Kortárs-búcsúja a karótól, Szívetiszorítóan nehéz ilyenkor minden szó — a váratlan halál mindig elnémitja az embert. Kivált, ha a közelebe lecsapó villám régi, kipróbált, önzetlenül hű jóbarátjától fosztja meg az egyre magányosabb Ittmaradottat. Hiszen hajdani ifjúságom drága íróbarátainak túlnyomó része már a temetőben pihen. Azt a hármát-négyet, aki még itt van körülöttem, a félkezemen össze tudom számolni. S most Te is utánuk mentél az örökre elköltözötteknek, kedves Bölöni György.

Mondom, nehéz erről „írni”, különösen, amióta a betűk cserben hagytak. Csütörtökön még ott ültem melletted a Pen Club beszámoló ülésén, ahol Te elnököltél, korodatt éppoly megtagadó frissességgel, mint mások az Irodalmi Tanács ülésén. Közben minduntalan kihívtak a titkárságra, valamit „elintézni”, mert Neked ekkor is száz elintézni való dolgod volt — mások ügyében.

Hogyan is sejtettem volna, hogy ekkor találkoztunk utoljára? Az ülés végén elköszöntünk egymástól — kezem még

most is örzi kézzszorításod melegét, s huszonnégy óra sem telt el, Te már túl voltál az élet legnehezebb pillanatán.

Ismeretségünk még az első világháború előtt kezdődött. A Világ szerkesztőségében találkoztam először harcos Ady Endre harcos publicista barátjával. Aztán a Károlyi-forradalom zűrzavarában kerültünk össze. Utána Te emigrációba mentél.

1934-ben gondoltál rám és megküldted Párizsban írt könyvedet: Az igazi Ady-t, amelybe — „Ady szeretetében a régi barátsággal” — így jegyezted be az ajánlást.

Ekkor még csupán éltél a magyar köztudatban, mint a nagy költő legmeghittőbb barátja, azóta azonban már tudjuk, hogy ezt a baráti szeretetet szétszűrte minden mai ifratársad felé.

Az írók rengeteg baját, gondját válladra vetted s a legnagyobb szeretettel, igaz humanista módjára igyekezél mindenütt segíteni.

Milyen fájdalmas, hogy az új Írószövetség megalakulását, amelyért annyi fáradsággal buzgalommal dolgoztál — a sors szeszélye már nem engedte megérned.

Péterfi István:

...Az Ő egyénisége

Egykorúak voltunk és földiek. Egy időben kerültünk Erdélyből Budapestre és együtt dolgoztunk az első világháború alatt a haladó „Világ” szerkesztőségében. Mindig közösek voltak eszményeink, nézeteink, céljaink. Azonosok barátaink és az út, amelyen előre igyekeztünk. A Magyar Népköztársaság Irodalmi Alapjának vezetését órád bízták, a Zenei Alap vezetését én. Mind az ő példája volt a zászlóm és halála után is az ő lobogója után megyek.

Most, amikor azt kérlik, hogy a sok-sok évtized emlékeiből idézzek valamit, a csapás pillanatának fájdalomában nem tudok hosszú életünk számtalan még oly érdekes közös eseményei közül válogatni. Hanem azt írom: legfőbb emlékem az ő egyénisége, ennek bátorsága és becsületessége, tisztasága és tisztasága. Bölöni Györgyben a legszebb harmóniában egyesült az igaz magyar hazafiság és a kommunista emberség ideálja.

Drága Gyurkám! Így őrizlek meg, amíg a most búcsút intő karommal újra átölhetlek...

Rideg Sándor:

AZ EMBERRE FIGYELTEM

Régóta szokás jót beszélni az emberfelelőről, amikor eltávozt és már vissza nem térhet.

Megszokott eset az is, hogy az elmúlt nagy ember árnyékában állunk, ahol oly nagylelkűvé lehetünk, hogy még önmagunknak is megbocsáthatunk.

Ami engem illet, nincs mit megbocsátani magamnak. Ő az én szememben nem valami foglalkozás nagy nevű képviselője volt csupán, hanem a fogalmam szerint való nemesember, akire akkor is hasonlítani szerettem volna, amikor nem ismertem, aki mindennap elvégezte dogmákba nem foglalható hite jócselekedeteit. Egyetlen ember volt az írók világában, akinek a kezében sohasem lehetett hamis mérték; indulat nem hajította, féltékenységre és hiúságra hozzá nem férközhettek. Ki tudná föl-sorolni, hogy hivatalában, ahol az írók erkölcsi és anyagi juttatva oly nagy igazságossággal sáfárkodott, mintha egy isten vezette volna keze mozdulatait, mennyi jót cselekedett? Ő nem ütött bélyeget a kevésbé szerencsés írók homlokára, midőn azok hozzá fordultak panaszal. Nem nevezte őket féltelhetőségnek, mert hiányzott bőlösüjük mellől a tekintélyes bába. Tudta, hogy írók még tekintélyes emberek sem tevénytethetnek. Itéletében elfo-

gultság, politika szenvedély sohasem tette sem közönyössé, sem vakká. Nem a politikust és nem is a hontalanságban sokat szenvedett írók között Bölöni személyében, amíg közöttünk élt, hanem az emberre figyeltem. Csak így történhetett, hogy időnként szerinte is túlzott választékosággal és tiszteltel adóztam személyének. Telettem kényeztetett el a sors és nem voltam hozzászokva hozzá hasonló emberséges emberek társaságához. Vele szemben, ha éppen nem vitáztunk, mindig alázatosan viselkedtem, s örültem annak a megszokott ténynek, hogy ő közöttünk él. Örültem annak is, amikor távozása előtt két nappal elmondta, hogy új szemlékocsit vett, mert minden öröme és szerencsére érdekesnek tartottam őt. Mindezt azért mondom el így, mert panaszkodnom kell. Nem hittem, hogy ő, akiben oly kedves barátot becsülhettem, olyan mélyen álmodik, hogy betegség nélkül a túlsó partra álmodhatja magát.

Távozása után nem tudhatom, hogy mit gondolnak azok az idegenek és írók, akik a szemem előtt megsiratták a barátomat, de magamról annyit biztosan tudok, hogy távozása után megfogytam. Lefokoztam s bár a dolgom megszokott erővel végzem, kevésbé változtam.

Trencsényi Waldapfel Imre:

FOLYTATNI KIVÁNJUK AZ UTAT...

Bölöni György az irodalomtörténet lapjairól lépett be a felszabadulás után a magyar irodalom életébe. Akik csak hazatérése után ismerkedtek meg vele személyesen, mint Ady Endre hűséges barátját, harcos társát tartották számon.

Ez a hűség tartotta meg Bölönit Ady harcai történetlen folytatójának akkor is, amikor a költő forradalmi örökségét idehaza az ellenforradalom a legváltozatosabb eszközökkel igyekezett elsikkasztani, vagy éppen a maga céljaira kisajátítani. Milyen látnoki felismerését mutatta a leghívebb és legmegértőbb barátának az az ajánlás, amellyel Ady Endre éppen azt a kötetét küldte el „kedves Bölöni Györgyének”, amelyben két kuruc a forradalom osztályharcos tartalmának úri elikkasztása miatt kesere! Bölöni György 1934-ben Párizsban megjelent könyve, amelyről annak idején sokan csak kerülő úton vettünk tudomást. Ady költészetének osztályharcos, a proletárforradalom ígéretével terhes tartalmát tárta fel.

És milyen ajándékot hozott magával nevedszázados száműzetéséből a hazatérő! Azt az életírást, amellyel egy évszázadon át adós maradt a magyar irodalom és a magyar történetírás a dolgozó, felszabadító nagy előharcosának, Tancsics Mihálynak, s amelyet Bölöni György a párizsi ellenállási mozgalom mindennapos kockázatot jelentő harcai közepette írt meg bátorítással a fasizmus által leigázottaknak, tanulságul a felszabadult magyar népek.

Bölöni György életútja a felszabadult nép körében tovább emelkedett, s ha írói életművének legjelentékegyebb alkotásai már készen álltak is ekkor, személyes hatásának sokoldalú lehetőségei már a szemünk láttára bontakoztak ki és váltak példamutatókká. Mennyi bölcs élet-tapasztalat és milyen széleskörű műveltség táplálta meg-értő segítőkészséget és a forradalmi harc milyen gazdag tapasztalata; tették hajlíthatatlanná pártos következetességét. Szemét, amely egykor Ady Endre tekintetébe kapcsolódott, milyen féltő gonddal függesztette az új magyar irodalomra, keze, amely egykor Ady Endre kezét fogta, hány íróbarátának és elvtársának jelentett baráti bátorítást nehéz órákban és biztos útmutatást olyankor is, amikor nem kevesen megbótlottak. Kézzsoritásának keménységét és melegét érezzük még a tenyerünkben, szívünkben, megőrizték emléket és tetteinkben folytatni kívánjuk az utat, amely Bölöni Györgyöt nyilegyemenes vezette el Ady örökségétől a párthoz, a magyar irodalom forradalmi hagyományaitól a felszabadult magyar nép odaadó, öntudatos szolgálatáig.

Mesterházi Lajos:

BÖLÖNI PÉLDÁJA

A sok tanulságból, amit emlékével örök, egyet szeretnék itt elmondani: mindannyiunknál előbb és mindannyiunknál jobban tudta választani egymástól a hibás elveket, amelyek ellen keményen harcolt, és a hibázó embert, akiért harcolt.

A régi írószövetségben, tudjuk, éveken át vad csaták dúltak. És ezekben a csatákban összevissza kuszálódtak az elvi és személyi ellentétek. A bennfentesek pontosan emlékeztek rá, hogy János azóta nem áll szóba Sándorral, amióta az — valamelyik négynapos, vagy hatnapos, vagy kéthetes taggyűlésen — nem olyan értelemben szólalt föl, mint ő. Mármost előfordult még az is, hogy János időközben áttért a Sándor hitére, de a régi haragot még mindig őrizte. Elég gyakran előfordult. (Bár perfectum legicum-ban mondhatnánk! (Ennyire összekeveredtek az elvi különbségekből adódó viták az ellenséges személyi indulatokkal; évtizedes barátságok váltak nem egyszer gyűlölséggé, elképzelünk, ha két társunk — akikről úgy tudtuk, jó viszonyban vannak — „egymás ellen” lépett a szószékre, megszoktuk, hogy a vitázó az ellenlábásának szinte már az életjogát is vitassa, megszoktuk — bármennyire bukence a logikának, hiszen a szemünk láttára fordítottak az elveikben hányan! — hogy az elv és az elvet képviselő ember minden tekintetben azonos. Így aztán sokszor nem értettük őt.

Mert Bölöni ezekben a csatákban ugyancsak részt vett, és ha érvelni kellett, nem pólyálta feltételes, megengedő és ellentétes mellékmondatok diplomatikus kitérőibe a véleményeit. Azok a vélemények nyervek, sarkosak és kemények voltak, ha úgy tesszük kíméletlenek. És akit

ezek a nyers, sarkos, kemény vagy éppen kíméletlen vélemények értek, kínosan gondolt rá: ugyan mi lesz mostmár az ő életbevágó ügyével az Irodalmi Alapnál... Meglepődött — tulajdonképpen szomorú dolog ez, de valóban meglepődött — amikor másnap mosolyogva, szívélyesen fogadta őt a Gyuri bácsi, közölvén, hogy rendben van, itt az előleg, itt az ösztöndíj, itt a külföldi tanulmányút...

Aztán megszoktuk, tudomásul vettük ezt is. A legtöbben megállapították: „Bölöni már — ilyen.” Mások magyarzatokat kerestek, többnyire rossz helyen, még olyan buta magyarzatot is hallottam, hogy „ez a Bölöni nagyon vad kommunista, de azért humanista.” Holott a „vad” helyesen „elvhű”, a „de azért” pedig „mert” volna...

Tapintatlanul tenném, gyógyuló sebeket szagatnék, attól félek, ha nevetek, példát említenék. Főlölesleges is, hiszen ismerik, tudják a példákat, ulti az irodalom belső berkein. Bölöni cikket írt X (véleménye) ellen, Gyuri bácsi lejárta a lábát térdig X (személyes) ügyében... Széles körben mindannyian tudunk nevetek annak az X-nek a behelyettesítésére a a képletben.

Bölöni példája: kommunista elveken alapuló kommunista gyakorlat. Az újjászervezett párt legelső szava is ez volt hozzánk: „Nem emberek, hanem káros elvek ellen harcolunk. Emberekért.” A pártéletben és a politikai közéletben egyre inkább megfogom ez a tanítás. Ha meg tudjuk valósítani az irodalmi közéletben is, az újjalakuló Írószövetség vitáiban és egész működésében is — egy kicsit Bölöni Györgyre is emlékezzünk vele.

A Német Írók Szövetségének részvétlávirata

Irodalmi Tanács, Budapest.

Értesülve az Önöket és az egész magyar népet ért fájdalommas veszteségről, az Irodalmi Tanács elnöke, Bölöni György elhunytáról, kifejezzük Önöknek, kedves barátaink, mely részvétünket. Közös munkánk során Bölöni Györgyöt rendkívüli embernek ismertük meg és megtanultuk őt becsülni. Emlékét kegyelettel őrizzük.

NÉMET ÍRÓSZÖVETSÉG

Jankovich Ferenc:

Egy élet hagyatéka

Ugy ellilant közülünk, mint a légemű test: nyomtalanul, mintha itt sem lett volna — csak tárgyait, írószközeit, párizsi barátoktól kapott bútorait, képeit s félig maradt, különleges szép alakú üvegcseit s demizsonjait hagyva vissza és a kamrácskában azokat a világ minden részéről gyermeki örömmel összekeresgetett konzerveket, melyekre oly rátarti tudott lenni. Egy formás kis, testhezálló, kétliteres demizsonom tavaly hűsvét óta szintén nála akadt. „Irodalmi demizsonom” tekintette, nekem Tersánszky ajándékozta — nem tudom, látom-e még? (Irodalomtörténeti múzeumi tárgy: „Tersánszky demizsonja, Bölöni György hagyatékából.”)

Remélhetőleg azonban értékeesebb holmik is maradtak utána: kéziratok. Saját művek — és Hozzád írt, becses levelek, irodalomtörténeti vagy képzőművészettörténeti értékek, olyanoktól, akik már nagyrészt nem élnek. Vagy két éve, egy este, felmerült közöttünk Tamási Áronnal: rá kellene venni egyszer Bölönit arra, írja meg emlékiratait, lehetőleg még gyermekkorától kezdve: mert sok olyat tud egy jellegzetes és szótá nyomtalanul eltűnt korról Erdélyben, amit rajta kívül talán már senkisen. Az utolsó dűledező, kútágasos, szalmafedeles, földes-szobás, paraszti-nemesi kuriák életét, amifelében Ady is, Fodor Józsefünk és Tersánszky is született és azt a rebellis levegőt, ami azt körülvette, senki sem ismerhette nála jobban. A gondolat szívébe talált. „Kérlek! meg fogom írni”, — jelentette ki elégedetten. Azóta is néha-néha szóba került s legutóbb már közölte, hogy elkezdte kb. negyven lapnyit megírni belőle és nyári pihenését is arra szándékozott fordítani, hogy tovább folytassa... Illés Bélától hallom, hogy utolsó elválásukkor azzal búcsúzott tőle, hogy most hazamegy és a memoárjait fogja írni — a halála előtti napon.

Vajon, mennyi lett meg belőle? Legutolsó, életében megjelent írása (a Csáky szobraitól) remek formában mutatja. A frissen, rugalmasan, szorgosan írt képzőművészeti értékelés arra enged következtetni, hogy benne volt az írás lendületében. Egy alkalommal említést tett arról is (többnyire a kis kocsiában, mikor tanácsülést után hazafelé szokott hozni kettőnk, Fodorral), hogy lapokban és folyóiratokban szétszórt kritikái (pedig fiatalok óta sokat írt, irodalmi és képzőművészeti cikkeket) máig sem jelentek meg könyvbe gyűjtve, holott sok érdekes dokumentum van azok közt, — a legközelebbi könyvnel éppen ezt tervezte.

Kétségtelen, hogy az irodalompolitikus az utóbbi tíz évben erősen háttérbe szorította Bölöniiben a kritikust és az író. Megjelent, kisebb-nagyobb közéleti cikkei aránylag kevés gyümölcse izmos tehetségének, mely „Az igazi Ady” óta a „Hallja kend, Tancsics!”-ban lobbant még fel utoljára s valószínűleg jelentős alkotása lett volna emlékiratainak kötege is, ha meg tudta írni. Két évvel ezelőtt ha nekikezd — már nyomtatva látnánk. Most derül ki, nemcsak teljes emberi világot, egészségét, de szellemi énjét is mennyire önzetlenül a szocializmus eszméjének és harcainak áldozta — káros szerénységgel háttérbe szorítva magában az író.

A közeli évek fogják jobban megvilágítani és valójában eldönteni: mit köszönhet közéletünk és az irodalmi élet újabb kibontakozása ennek a melegszívű és vasakarátú, finom rezzenésű embernek.

Fenyő László verseiről

Azt hiszem, még egy magyar költő, aki annyit írt, mint Fenyő László, legfontosabb témája volt az állandóan izgatta, és új feldolgozásra kényszerítette. Ezért, hogy a versek pontosan kirajzolják költői világának határait, megvilágítják élményeinek természetét, élmény és mű kapcsolatát, mondanivalójának benső tartalmát.

„Hamuszürke városi esők, hosszúlábú városi esők, csak mennek-mendegélnek, vándorbotjuk a szél, és mendegélnek naphosszat, éjszaka, mormolva sorsukat, mint koldusasszonyok.”

A vers kulcsszavai Fenyő költészetének legfontosabb motívumaira mutatnak — a koldusasszony mindenki előtt ismerős képe, és a városi jelző, mely a hasonlatot előkészíti — egyben megadják egy portré alapvonalait. Fenyő Pesten született, Pes-

...emlékszem a vaskályha füstjére és proletár csendletére az asztalnak, vacsora utáni züllött maradékával, foltos abroszán pohár víz, csorba tányér, a kidőlt só... ..homlokomon kopogja az eső s odaverve egy-egy nedves ág a szónak külön nyomatékot ad: nem és nem és nem és nem és — nem bolygó zsidó, hogy nem lesz sohse vége —”

A szimbólikus eső a társadalmat és keretét, a kort idézi, mely csak nem tud mondani a vágyakra, reményekre. A vers az Elítélt című kötetből való: milyen pontos megfogalmazása ez a cím egy költő életérzésének, aki zsidó volt, szegény és baloldali a 30-as években, Magyarországon. Fenyő pesszimizmusát nem véletlen érzéki benyomások, vagy neurótikus idegrendszerét depresszionáló természeti élmények táplálják, hanem a szimbólikus eső, az idő kegyetlen monotonitására emlékeztető kopogásával. Mert a pusztulás már a tudat gyötrelme, elűzhetetlen árnyéka a költőnek:

„Az eső nagy nesze ütemesen ringatja asztalom, mintha valaki a magasba, fenn tompa késeket köszörülne és egyenként ejtené le agyvelőm zengő közepébe és élesen! —”

A kávéház, ahol a költő üldögél, megszokott hétköznapi délelőtti képet mutat. Majdnem minden asztalnál ülnek, majdnem mindenki egyedül. Sehol sem lehet annyira magányos az ember, mint egy milliós város közepén, éppen azok között, akik ugyanazt a keresztet hordozzák — vallja Fenyő László.

... Mandzsúriában sem lehetnek olyan vacogatóan idegen, mint ott, közöttük, ahogy ott bolyongok: fulladva, fázva és reménytelen...”

Ez az érzés kényszeríti végzetlenül magányba, eszméi pedig — Humanizmus, Szellem, Szeretet, így illet akkor írni, nagybetűvel — csak védekezésre. Az évek múltával költészete ezért lett egyre inkább befelé forduló: egy önmagába zárt élet költői leltára, a lélek mikrokozmoszának egyre eszköztelenebb, egyszerűbb, minden „költői” elhanyagoló, inkább sejtetett, mint ábrázolt tussrajza. Kissé egysíkú költészete mégis nemes magyar költői hagyomány, az öreg Arany városi költészetének örököse lett, gazdag és bensőséges emberség kifejezője.

A vers lényegéből fakad, hogy minden szó, kép egy emberi életet idéz fel, érzelmi, gondolati, reális teljességében. A fantázia a vers mögött a költőt látja: a versbeli kávéház vízcspepektől függönyös ablakán benézve egy rokonszenves költőarcot, megélhetősi gondok, keserű vívódások, a halálfelelem barázdáival. És ez a vízió, egyben a legpontosabb jellemzés is, mert sem mást, sem többet nem mondhatunk Fenyő Lászlóról an-

ten élt és Budapest költője volt. Ez az élményalap, a tény, a vers pedig hívallás emellett, hitvallás költészetének városi lelkisége, ihlete mellett. Csak a szegények Budapestje volt az övé, a külvárosi bérház, a hangos gang, a szomorú tűzfal és e komor díszlet-hez a hétköznapi drámák, hétköznapi szereplők. Élete és költészete egyaránt ide kötötte. A kontrasztok költői átélése: a Belváros talmi csillogása, a ragyogó kirakatok mögött trónoló egzotikus virágok, elérhetetlen kincsek, a szürke várost körbepűrűző villanegyed, a könnyebb és felhőtlenebb élet után néha feltámadó vágy és mindezek elutasítása magyarázza, hogy sorsa nemcsak kényszerű volt, de önként vállalt is. Az öreg koldusasszony képe egyéni sors és politikum kapcsolatára figyelmeztet, a szegényekkel való együttérzés, sorsukkal való azonosulás, a segítő szándék költői törvényeire.

A téma későbbi megfogalmazása még világosabban magyarázza mindezt:

években már rokon érzelmel hasonult a világ és a szimbólikus esőt tragikusabban élte át ő is.

Költői attitűdjének alapvető érzése a védtelenség. Babits, két generáció közötti különbséget jellemezve írta, hogy „...a költő öntudat, amely Adynál még fölüeny volt, és a kor csúcsain lebegő, Fenyőnél fogyatékosági érzés a korral szemben.”

...milyen megijedt ember lettem én, árnyékommak is előre köszönök...”

— írja keserű bizonyosságával Babits igazának. Fenyő állandóan menekül — mit tehet mást a védtelen, ha harcra nincs ereje? Az emlékek szépitgetik számára a mást: az öröm csak egy véletlen pillanatra érinti meg, és a túlnó élmény örök emlékké, vígasszá szépül. A sosem volt gyerekkor látomásait idézgeti szívesen, mert valahol távol lenne jó élni, gyerekként, egyszerű örömeik, illatok, ízek békéjében. De a legfőbb, a legnagyobb vigasztaló, legigazibb menekülés a költészet. „Tudom, hogy betegség vagy, kudarc, menekülés” — írja. A költészet, amiért egyedül érdemes élni, mértéke minden jónak, egyedüli értéke az életnek — milyen emészto nosztalgia ez egy kis boldogság után! A magány ellen a vers védekezik. Minden verse őszinte vallomás, mintha mondaná, panaszkodná valakinek. Minden szóra az életét tette fel — nem utolsó sorban a műgond, a mesterség tisztelete az, amit meg lehetne tanulni tőle. Versének szürkeségét a prózává oldott nyelv, a véletlen találkozó rimek, a monoton ritmus adja. Meghitt társalgás ez a költészet, költő és olvasó bensőséges barátsága.

De a magányos és menekülő költő számára nemcsak szelvigasztaló volt a költészet. Igazabb költő volt, semmi a szép szavak rézsegegyen, tudva a köteleességét, mert vállalni a költő feladatát. Nem épített elefántontortornyot, hanem vállalta elnyomottak sorsát. Néha zsef Attila hangján:

„Nekik kedves a szőlő nekik szokás a búza, a levegő is őket táplálja, míg lehúzza tovább is, a szegényt az ág is.”

A háború első éveiben írta:

„Olvasod-e az ifjak verseit? Mennyi idill, üveghangon riktó táj, kerek panasz, mennyi különös nevű hal s illatosnak dalolt himzett virág — Ó hol a szenvedély? Mutasd meg démonod! — kiáltanám.”

Az ifjaknak nem, de neki lyosabbak lesznek, az ősz volt démona: költő mivolta egyhangúsága sokszínűbb, és magyarsága. Az üldöztetés, változatosabb, az eső monoton zenéje mélyebb értelmű. A halál nem érte készületlenül, már 1939-ben megírta a csendesesen, az én ösöm tűzhalált halt ártatlan... Arany...” „Ha testéből ki-rik búcsúztatóját. 1945 március 26-án lőtték agyon Kő-nem vet ki a nyelv...” Utolsó szegen. A fegyverek ellen verset szorongatott a kezében:

„Csak ezt hagyjátok meg nekünk: ingünk alatt a meztelen bőrt, a bordák pusztá rácsait, a légszomjas mellkasokat irtalmas irtalmatlanok. Tiltsátok el a tej ízét, az erdőket, a réteket, a folyókat, a tavakat, a szamóca pirkadatot, a hárs zöldellő nagy lehet, a szőke nők haját s vizes sugárral gyöngyös kebleit — Csak ezt hagyjátok meg nekünk: ingünk alatt a meztelen bőrt, a bordák pusztá rácsait, a légszomjas mellkasokat — irtalmas — irtalmatlanok...” SIK CSABA

Párizs meghajtja zászlaját

A francia szellemi élet kiválóságai az alábbi részvét-nyilatkozatokat juttatták el lapunkhoz Bölöni György elvtárs elhunytá alkalmából:

Joseph Kozma zeneszerző:

— Mélyeséges megdöbbenéssel vettem Bölöni György halálhírét. Most is magam előtt látom mosolygós boldogan, amint utolsó párizsi látogatásakor találkoztunk, mert természetesen ő is szerelmese volt Párizsnak. Elhatároztuk, hogy „emlékidéz” zarándok-útra indulunk. Bejártuk a Quartier Latin kis vendéglőit, ahol fiatalkori barátaink, írók, festők adnak egymásnak találkozózt, aztán a Bois de Boulogne elegáns helyeit, a Szajna-partját a könyvtárakkal, ahol Anatole France és Ady árnya kísért, a múlt árnyéka, egy dolgos, szép életé.

— Isten hozzád, kedves Bölöni György. A séta örökre véget ért. Pihenj békében, hiszen olyan kevés pihenésed volt az életben.

Eugen Guillevic költő:

— Fájdalommal értesültem Bölöni, a magyar író haláláról. Ismerem a fasizmus ellen, a haladásért, a szabadságért folytatott harcban kifejtett, soha nem szűnő tevékenységét, tudom milyen kimagasló szerepe volt hazája irodalmában, ismerem bátor magartását, az 1956 őszi ellenforra-

dalom idején. Alkalmam volt találkozni vele a múlt évben, Franciaországban. Vidéken keresett fel, ábrándozásom közben. Nagyon rövidnek bizonyult, órákon át tartó beszélgetésünkben értékelni tudtam, mennyire ismeri, szereti Franciaországot és azt, milyen nagy kultúrájú, milyen felvilágosult és milyen kedves ember.

Jacques Gaucheron költő:

— Bölöni halálhíre elkéserejt, de nem változtat azon, amiről már első találkozásunkkor megbizonyosodtam, fog.

Bölöni György és Rippl-Rónai József Párizsban